

Всеукраїнська федерація «Спас»
Кафедра теорії та методики фізичного виховання і спорту
Факультету фізичного виховання ЗНУ
Запорозьке Військо Низове «Запорозька Січ»
ДЮСШ «Спас»

Український рукопаш «Спас»

ПРАВИЛЬНИК КОЗАКА

Навчальний посібник

Хортиця – 2016 р

ББК 88.540.4-53я73
УДК 159.964.21(075)
П 86

*Схвалено та затверджено до друку
на засіданні кафедри теорії та методики фізичного виховання і
спорту Запорізького національного Університету
протокол №7 від 26 січня 2016 року*

Рецензенти:

Байкіна Н.Г. – професор Запорізького Національного Університету;
Чиженок Т.М., Коваленко Ю.О., Соколова О.В., Товстоп'ятко Ф.Ф.,
Омельяненко Г.А., Тищенко В.О., Потапова Л.В., Пиптюк П.Ф. –
доценти Запорізького Національного Університету;
Орлов А.А. – викладач Запорізького Національного Університету.

Автори:

Конах А.П. – Доктор педагогічних наук;
Притула О.Л. – Президент Всеукраїнської федерації «Спас»;
Рижов К.А. – Директор ДЮСШ «Спас».

П 86 Конах А.П., Притула О.Л., Рижов К.А. **Український рукопаш «Спас». Правильник козака: Навчальний посібник** – Запоріжжя: Видавництво комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2016. – 88 с.

ISBN 978-966-8157-50-9

Анотація

ISBN 978-966-8157-50-9

© Конах А.П., Притула О.Л., Рижов К.А.

Сайт Всеукраїнської федерації «Спас» – www.spas.zp.ua

Прізвище _____

Ім'я _____

Син _____

Посвята в молодики:

день _____ місяць _____ року Божого _____

Посвята в козаки:

день _____ місяць _____ року Божого _____

ВИТЯГ

з протоколу №7

засідання кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту
від 26 січня 2016 року

Присутні: професор, зав. каф. Конох А.П.; професор Байкіна Н.Г.; доценти Чиженок Т.М.; Коваленко Ю.О., Соколова О.В., Товстоп'ятко Ф.Ф., Омеляненко Г.А., Тищенко В.О., Потапова Л.В., Пиптюк П.Ф.; ст. викладач Притула О.Л.; викладач Орлов А.А.

СЛУХАЛИ: Про рекомендацію до друку навчального посібника “Український рукопаш “Спас”, як правильник козака”. Укладачі: професор кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту А.П. Конох, старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту Притула О.Л., директор дитячо-юнацької школи “Спас” Рижов К.А. Запропоновано видати у кількості 1000 примірників.

УХВАЛИЛИ: Рекомендувати до друку навчальний посібник “Український рукопаш “Спас”, як правильник козака”. Укладачі: професор кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту А.П. Конох, старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту Притула О.Л., директор дитячо-юнацької школи “Спас” Рижов К.А. Запропоновано видати у кількості 1000 примірників.

зав. кафедри

Секретар

А.П. Конох

С.Б. Парій

СПАС - ЗВИЧАЙ КОЗАЦЬКИХ РОДІВ

Людина. Людина? Людина! У цих трьох словах закладені три основні запитання – хто ми є, люди?

Перше: людина – це частина Природи, житель планети Земля, істота, яка існує в просторі та часі, створена за образом Божим.

Друге: існує одвічне запитання: «Хто ж ми є на цій планеті і у Всесвіті?» Багато вчених, мислителів намагалися віднайти відповідь до цієї таємниці. Дехто досягав великих успіхів, дехто розходився з іншими в думках, але, однозначно, що ніхто зі стовідсотковою впевненістю не відповів на це запитання. Мабуть, знань, якими на сьогодні володіє людина, не достатньо? А, може, просто суперечки заважають пізнати істину?

Третє: людиною можна захоплюватися, як досконалим створінням Природи, як особою, яка виконує творчу діяльність на нашій планеті.

У народі кажуть, що Людина народжується для того, щоб творити Добро.

Одним із найзагадковіших і найбагатогранніших явищ, як в історії України, так і в сучасному житті, є феномен козацтва. Козацтво – це традиція, споконвічний Звичай українського народу до виживання в умовах історичних, соціально-політичних перегонів. Ще більш загадковим в козацтві є втаємничене бойове мистецтво, овіяне легендами та переказами явище, бойовий Звичай – Спас.

У часи існування Запорозької Січі це бойове мистецтво не один раз ставало у пригоді досвідченим козакам задля перемоги над різного роду ворогами. Спас оццадливо і таємно зберігався і передавався в козацьких родах і, дякувати Богові, дійшов до наших часів.

Козацький скарб-заповідь говорить: «Вчити можна або лише рідну і добру людину, або в годину лихоліття». І, дійсно, Спас, як бойовий звичай, частинами передавався в поколіннях достойним людям, коли цього потребували обставини життя, чи то війна, чи то небезпечна військова служба, яка загрожувала життю нащадку козацького роду. Як правило, той чи інший метод чи прийом виживання,

який передавався в Роду було заборонено називати Спасом, бо цілі імперські служби спочатку царської Росії, потім в СРСР полювали за старовинною таємницею козацьких родів.

До наших часів таємниці бойового звичаю Спас донесли нащадки українських козацьких родів – Леонід Безклубий, Анатолій Бондаренко та деякі видатні козаки, які навіть на сьогодні побажали залишитися невідомими, оскільки втаємниченість певної частини Спасу і зараз залишається необхідною.

Після здобуття Україною незалежності, як держави, козаками-характерниками, носіями Спасу, було вирішено висвітлити деякі прояви Спасу: створити систему виховання козацької еліти в сучасній Україні на основі старовинного бойового мистецтва запорозьких козаків. Цю справу було доручено учневі майстрів бойового мистецтва Олександра та Миколи Никифорових, козаків-характерників Леоніда Безклубого та Анатолія Бондаренка Олександрю Притулі.

Спас, як система, сьогодні розвивається у Всеукраїнській федерації «Спас», а також у деяких козацьких товариствах.

Всеукраїнська федерація «Спас» розвиває Спас, як звище, в наступних напрямках:

- спорт;
- культура;
- оздоровлення;
- військово-патріотичне виховання;
- наука.

Всі ці напрями пов'язані між собою і є одним цілим у вихованні молодого козака – Людини гордої за свій народ, його історію, Людини вільної, Людини Правди і Совісті.

З 1991 року в Україні щодо спортивного напрямку створений національний вид спорту «Український рукопаш «Спас». Створена система підготовки спортсмена-козака, вірного патріота України. Зусиллями Всеукраїнської федерації «Спас» відроджено цілу низку українських національних видів спорту: боротьба «Котигорошко», на поясах, навхрест, лава на лаву, козацьке фехтування, метання козацької зброї – списа, ножа, сокири, відроджено декіль-

ка десятків забутих козацьких прикладних рухливих ігор. Все це впроваджено в систему української освіти, фізичної культури і спорту. Розроблена і розробляється методична література, створюються, випробовуються і впроваджуються методики спортивної підготовки бійця на основі Спасу.

Всеукраїнська федерація «Спас» відроджує БОЙОВУ КУЛЬТУРУ українського народу. А це і обрядовість, це і забуті традиції, козацькі бойові пісні, танці. Система народних свят, яка існувала в Україні, була розрахована на виховання у молоді національного світогляду, виховання в української молоді духовного стержня.

Велике і загадкове явище в історії козацтва – це козацька медицина. У народі побутує вислів «козацьке здоров'я», яке уособлюється з поняттям міцного, великого здоров'я. Всеукраїнська федерація «Спас» проводить роботу по відродженню стародавніх козацьких методів та методик, як бути здоровим і отримати дійсно міцне «козацьке здоров'я», яке мусить передаватися у спадок наступним поколінням, бо «Козацькому Роду – нема переводу».

Важливим напрямком роботи є військово-патріотичне виховання, яке має за мету виховати воїна-патріота спасівця, вірного захисника українського народу, України-Матері, Української держави. У цьому напрямку напрацьований великий досвід вишкільних таборів, патріотичних і військово-патріотичних заходів. Всеукраїнська федерація «Спас» співпрацює у цьому напрямку з Міністерством оборони України та безпосередньо з багатьма військовими частинами та добровольчими підрозділами. Пряма передача учням Всеукраїнської федерації «Спас» бойового досвіду від безпосередніх учасників бойових дій – це запорука високоякісного практичного навчання та виховання патріотизму на прикладі захисників України.

Всеукраїнською федерацією «Спас» утворено науковий відділ, на основі якого спільно з Державним вищим навчальним закладом «Запорізький національний університет» в 2015 році було створено Академію «Спас». Основні завдання Академії – підготовка тренерсько-викладацького складу для популяризації і розвитку бойового мистецтва «Спас» в Україні і світі, наукове вивчення української на-

ціональної фізичної культури, козацької спадщини, традицій тощо. Академія проводить наукову роботу за напрямками: українська національна фізична культура, українські національні види спорту, національні види бойового мистецтва та боротьби, звичаєве право, козацька медицина, бойова культура українського народу.

Козацький Звичай Спас – це частина культури українського народу, яка надає можливість самоусвідомлення людиною своєї сутності, національної самоідентичності, поєднання людських і професійних якостей. Спас – це шлях всебічного розвитку ЛЮДИНИ як БОЖОГО СТВОРІННЯ, як частини Всесвіту, Природи. Це шлях Гордої Непокори, Правди і Совісті. Гордої Непокори від повоювання рідного народу і рідної Землі-Матері, Життя по Правді й Совісті.

Слава Україні! Героям Слава!

СИМВОЛ ВІРИ

Символом віри називається короткий і точний виклад усіх істин християнської віри. І хто ці істини не приймає, той не може бути православним християнином.

Символ віри читається так:

Вірую в Єдиного Бога Отця, Вседержителя, Творця неба і землі, всього видимого і невидимого.

І в Єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, Єдинородного, що від Отця народився перше всіх віків, Світло від Світла, Бога істинного від Бога істинного, рожденного, нествореного, єдиносущого з Отцем, що через Нього все сталося.

Він для нас, людей, і ради нашого спасіння зійшов з небес, і воплотився від Духа Святого і Марії Діви, і став чоловіком.

І розп'ятий був за нас при Понтії Пилаті, і страждав, і був похований.

І воскрес на третій день, як було написано.

І вознісся на небо, і сидить праворуч Отця.

І знову прийде у славі судити живих і мертвих, і Царству Його не буде кінця.

І в Духа Святого, Господа Животворчого, що від Отця походить, що Йому з Отцем і Сином однакове поклоніння і однакова слава, що говорив через пророків.

*В Єдину, Святу, Соборну і Апостольську Церкву.
Визнаю одне хрещення на відпущення гріхів.
Чекаю воскресіння мертвих.
І життя будучого віку.
Амінь.*

Молитва Господня

*Отче наш, що єси на небесах,
нехай святиться ім'я Твоє;
нехай прийде Царство Твоє;
нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі.
Хліб наш насущний дай нам сьогодні;
і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям
нашим;
і не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого.
Бо Твоє є Царство, і сила, і слава, Отця, і Сина, і Святого
Духа, нині, і повсякчас, і на віки віків.
Амінь.*

БОГОРОДИЦЕ ДІВО, РАДУЙСЯ

Богородице Діво, радуйся, благодатна Маріє, Господь з тобою. Благословенна ти між жінками, і благословенний плід лона твого, бо ти породила Христа Спаса, Ізбавителя душ наших. Амінь.

Молитва за Україну

*Боже Великий, Боже Всесильний! Ми, грішні діти Твої, у покорі сердець наших, приходимо до Тебе і схилиємо голови наші.
Отче! Прости провини наші та провини батьків, дідів і прадідів наших. Прийми нині, благаємо Тебе, щирю молитву нашу і подяку нашу за безмежне милосердя Твоє до нас. Вислухай наші молитви і прийми благання змучених сердець наших. Благослови нашу Батьківщину Україну, волю та щастя їй дай.
Премилосердний Господи, усім, хто вдається до тебе з благанням, ласку Твою подай.
Благаємо Тебе, Боже Добрий, за братів і сестер наших, що на засланні, у в'язницях, на тяжких роботах перебувають, караються й мучаться. За вдовиць, за сиріт, за калік і немічних, і за тих, що Твого Милосердя та допомоги Твоєї потребують.*

З'єднай нас усіх в єдину велику Христову сім'ю, щоб усі люди, як брати, славили Величне ім'я Твоє завжди, нині, і повсякчас, і на віки вічні. Амінь.

**Державний гімн України
«Ще не вмерла України і Слава, і Воля»**

слова Павла Чубинського
музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду».

Станем, браття всі за волю, від Сяну до Дону
В ріднім краї панувати не дамо нікому.
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє
Ще на нашій Україні доленька наспіє

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду».

А завзягтя, праця щира свого ще докаже
Ще на нашій Україні піснь гучна розляже
За Карпати відіб'ється, згомонить степами
Україні слава стане поміж народами

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду».

Наша держава називалась Скупою Краю, пов'язаних Словом, літ тому 5190, як вона постала. Населяли чорнухи деревляні (опалені дерева), кіми, анти, рокси, беренди, татрани, ольбери, топчаки, ревуги, шельбери – рій родів козацьких, а разом – українці, бо в Краю предків жили, опороженому Мо-

гилами Святими. Тисячі років проїснувала Скупа Українська, і нікому не було вільного ходу через родові землі її, поки Слова, Звичаю та землі своєї тримались. Селились «од воза» однією вулицею крученою, кожна станиця була як столиця, ніхто не грабував і за те собі кращої не будував, усі жили сильно і щасливо, пісень плакальних не було, смерті не боялись...

...а прозвали їх так: старшого Києм, за те що киями зганяв народ городитися од нього ж огорожею ором, та Звичаю супротив. Меншого – Щеком, бо жадібним був до добра чужого, а останнього – Хоривом, бо злий та підступний був без потреби. Одну сестру їхню, Либідь, шанував народ-люд. Брати старшиною правили, сестра – народом й жила осібно.

Слово Стосове

До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати несприйняття зверхності над собою і в собі, в Роду, до тих пір рій Родів скупи Української буде взмозі захистити мазкою братчіковою землю свою на користь свою.

Збережемо край свій Звичаєм, один-одного – обичаєм, тому свідок Бог наш Батько та Степ гайний.

Старокарби

Нехай оберег цей, сипаний шапками нашими, дає наснагу вам, нас вшановуючим

1. Не гідно дивитись марно на те, що вої в герці.
2. На зверхність – зверх – зверхність.
3. Не шукай бою, він сам тебе знайде.
4. Б'є не сильний, а сміливий.
5. Повагу – ділом восьмирічним і несхибним.
6. Слову навчити не можна, воно повинно погукати тебе.
7. За Звичай України бийсь неупинно.
8. Там де вміння і людяність там і достаток.
9. Лукавий нахабством на людяності паразитує.
10. Козак – кріпкий, завбачливий розумом, жагучий вибриком, як змії, невтомний, як славко, а вмирає на чотирьох врагах.
11. Триукраїнець – то постійний тиск до поліпшення своєї та дружньої сили.
12. Не гань мене чваром, бо станеш тваром.

13. Без нужди не виймай, без слави не вкладай.
14. За волю напийся вволю.
15. Не мамай був страшний, а розбрат. Звичаю – клянїть же старшину до тих пір доки не згине вона разом з кріпацтвом німим їхнім.
16. Не бийтесь поміж собою. До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буду всотувати несприйняття зверхности над собою і в собі, в роду, до тих пір Рій років Скупи Вкраїнської буде в змозі мазкою братчиковою захистити землі свої на корист свою...
17. Дивись чим нудить, а не тим, що словоблудить.
18. ...не добивай ворога до кінця.
19. Рятують, спасають Вози та Терези.
20. Не став оселі камяниці, не городи станиці як не заслаб.
21. Душевна сила – ...козак муром дивиться завжди напоготові дістати хрславком зачеп зверхника...
22. До тих пір, доки в тобі бринить правда – ти незборимий.
23. Місяць дядько старший над душами правдивими козацькими.
24. Вони мають силу поки захищаєм, ми поки шануєм.
25. Лиш єдиний є на світі гріх – робити зле добрим людям та бути бідним.
26. ...вчити можна тільки рідну та добру дитину тоді коли їй вкрай необхідно, або в лихоліття...
27. ...вистригти оселедець – стати стати під батьків заповіт, то колові сонячні брати промені до краю доведені.
28. ...б'ють – роїсь, навалився – лавою вспись, лихо вкляч, а все одно оддяч...
29. ...козак терпеливий як віл; завбачливий з вибриком та жагучий як змії, невтримний як славко, а вмира як сокіл.
30. З розярмованого щирого завбачливий гопкоріз, спогляду, виходить.
31. ...їсти батоку. Себто, радить дотримуватись так, як потреба їсти щоб жити
32. Стережіться іти на чужу землю війною.
33. Занадто не довіряйтесь, завжди пам'ятайте: довірливість губить.

34. Є добро, а зла немає – є ми...

35. Кожен хазяїн своєї волі-добробуту чи неволі-злиднів.

36. Характерних нерубаїв – тих, кого не можена було примусити слугувати нікому, крім народу Краю, Звичаю та Землі-Матері.

37. Хто поступається Звичай-Вірою родовою – стає в чергове між'ярем'я наймитом.

38. Лицарство стало сторожувати звитягу, а гречкосійство будити, коли треба, до основи козацької.

39. Люди діти Божі і тому рівні між собою.

40. Кожна станиця була як столиця, ніхто не грабував і за те собі кращої не будував.

41. Род-час всьому приходить, але і він безсилий без нашої дії-волі.

42. Не перекладай на Бога своєї відповідальності за долю родини, краю. Ти сам в громаді бог, якщо шануєш Звичай і маєш тоді силу споконвічну духу гордої непокори од повоювання...

43. Ярило – натхнений Батько, Бог бойової звитяги вдатної. Гордої непокори совісті од повоювання. Він робив через Співанку (рітуальний меч), на час герцю, воїв богами, а тому, за результат відповідав не Ярило, а сам козак. Бо згідно карбу що не зберігся: Славна смерть – це перемога, хоч і він побитий ворогом, бо ворог не переможе, він приречений, бо смерть родить нових богів.

44. Коли Тризна Скупи Вкраїнської (лісовики-межовики-степовики) йшли на пороги відбивати ворога, то Батько – Ярило посилав свого брата Трибога Позвізда, який напускав вітри ворогу в очі та скликав Кургані Зорі – обереги Порогові (душі козацькі – радетелів), війську на допомогу. Тоді меч співанка набував сили Батька і Матері, а козак – Бога.

45. На Святій Могилі, біля Матері чи Радетеля, як сходять Батько Коло Ярило, один до одного. Один на шаблю руку, на пояс другий, надрізають коло кістяшок кулака і змощують мазку (кров) – повертаючись на вісім сторін та приказуючи: бережем Край звичаєм, один одного обичаєм, свідок Бог наш Батько та степ Гайний. Після кроплять у келих з вином, одноразово випивають.

46. Постійно народжуючи звичаєві мазки, будити вічно й сильно панувати.

47. Сам загибай, а братчика виручай.

48. Яко діти Божі покладаємося на себе, бо сильні, доки свого Бога (Рода) шануємо, а його сила в нашій силі. Спасіння в праведному житті – вільний . а раб і на тому світі раб, і рабом народиться.

49. У козака по відношенню до старшини може бути виникати одне почуття – що вони є лише виконавцями його волі.

50. Звичай в серці і вголові.

51. Бути правдивим – жити по Правді, по совісті, значить – не приймати зверхності над собою та самому зверхником не бути; жити лише з праці своєї, волею, свободою своєю не поступатися навіть ціною життя свого.

52. Слава – нав'язування ворогові своєї волі, а не навпаки, за Звичай своєї Землі Матінки.

СУПОЙСЬКИЙ ПЕРЕКАЗ

Записаний у нащадка чорноморських козаків

Л.П. Безклубого, (цей переказ є його родовим переказом)

Колись в сиву давнину народив БАТЬКО КОЛО з МАТЕР'Ю ДАЖ-ЗЕМЛЕЮ ГРОЗОВОЮ під час днини, грози люд вкраїнський опалені дерева та й дав їм землю з півночі на опівдень до моря та з заходу на схід до Дунаю до Дніпра, Дону та й заповів їм не ходити за ту землю та не оддавати, а щоб сильні були пов'язав СЛОВОМ: поки шанувати будете мене з матір'ю та слово оте Стосове будете незборимі, доки бринітиме отой звичай в совісті душі вашій, та дав брата свого місяця на сторожу козацтву тому характерному, щоб берегли землю ту денно і нічно, а щоб вправні були та згрунтовані то докинув вісім променів своїх козацьких на небо, щоб у скруту поглядали на Вожа тою та знали в чім сила їхня козацька. Й була од БАТЬКА сторожа чорна зненависть безмежна та завбачливість розуму од підступу межі товариства, неправди проти звичаю та ворога лють, а од МАТЕРІ ЗЕМЛІ ГРОЗОВОЇ любов безмежна до люду, Краю, сім'ї своєї така червона аж багряна, як сполох небесний.

ІСТОРІЯ СУЧАСНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОГО БОЙОВОГО МИСТЕЦТВА «СПАС»

Сучасне відродження козацького бойового мистецтва «Спас» в Україні розпочалось на початку 90-х років ХХ ст. В м. Запоріжжя виникла ініціативна група під керівництвом Олександра Притули, яка розпочала процес пошуку, вивчення і апробації козацьких методів ведення бою, зокрема розпочався пошук носіїв, які зберегли козацьке бойове мистецтво «Спас». В 1989 році в журналі «Техніка молоді» вийшла стаття за авторством (псевдонім) Леоніда Беца, яка мала назву «Интерес моей мысли». В статті автор розповідав про забуте старе козацьке бойове мистецтво «Спас». Треба зазначити, що Притула О.Л. на той час вже мав досвід в козацьких бойових мистецтвах, бо деякі прийоми йому були передані рідним дідусем Худолієм Федором Івановичем, нащадком запорозьких козаків. Притула Олександр опановував бойове мистецтво під керівництвом Олександра Олексійовича Нікіфорова, Миколи Олексійовича Нікіфорова – майстрів бойових мистецтв у м. Запоріжжя.

З метою відродження і впровадження бойового мистецтва в козацький рух в 1992 році при горомадській організації «Запорозьке військо низове «Запорізька Січ» було засновано окрему козацьку сотню бойових мистецтв. Сотником сотні було обрано Притулу Олександра Леонтійовича. Того ж року при товаристві з обмеженою відповідальністю «Бурштин» (м. Запоріжжя) під керівництвом Нікіфорова Миколи Олексійовича було створено клуб бойових мистецтв і засновано відділ українських національних бойових мистецтв. Керівником відділу був призначений Притула О.Л.. Відділ почав системну роботу по збору українських національних прийомів і методів бойового мистецтва. В 1992 році було відкрито експериментальну групу українського національного бойового мистецтва «Спас». Учні цієї групи стали першими тренерами-інструкторами бойового мистецтва «Спас» в Україні.

З 1992 року по 1996 рік проводились експедиції по пошуку носіїв козацьких прийомів бойового мистецтва по селах України, Кубані. В 1993-1994 роках Олександр Притула

з метою пошуку і перейняття досвіду бойового мистецтва козаків був учасником фестивалів слов'янських бойових мистецтв в м. С-Петербург (Росія). На фестивалях вдалося познайомитися з майстрами руських бойових мистецтв Олександром Ретюнських, учнем О.О. Кадочнікова (система «Руський стиль»), автором системи РОСС; знайомство з Ігорем Чипизубовим, відроджувача традицію слов'янського кулачного бою в м. С-Петербурзі (Росія); Григорієм Базловим, відроджувачем і популяризатором північнозахідної традиції руського бойового мистецтва «Буза» (м. Твер, Росія); Голіциним Борисом Васильовичем, родовим князем давньоруського воїнського роду бояр-князів Голіциних, носієм родового боярсько-княжого бойового мистецтва; Дмитром Семеновим, відроджувачем бойових традицій сибірського козацтва (м. Новосибірськ, Росія), керівником громадської організації «Руський щит» та іншими адептами-відроджувачами слов'янської традиції бойових мистецтв. Були проведені майстер-класи з національних традицій рукопашу. Був представлений рукопаш «Спас», де була дана висока оцінка його, як професійного саме бойового рукопашного бою, з метою тотального враження супротивника в умовах рукопашного бою.

В 1994 році відбулось знайомство Олександра Притули з носієм родової традиції козацького бойового мистецтва «Спас» Безклубим Леонідом Петровичем, автором статті в журналі «Техника молодежи», написаної під псевдонімом Леонід Без. Леонід Петрович з люб'язністю згодився навчати Олександра Притулу і його однодумців бойовому мистецтву «Спас». Протягом 1994-98 років Олександр Притула опановував бойове мистецтво «Спас» у Леоніда Безклубого в режимі виїзних семінарів. На семінарах надавалися знання не лише прийомів бою козацтва, але і історія козацького бойового звичаю, основи характерницької науки, виживання, організаційні основи козацтва, методи козацької медицини, передавалися козацькі перекази та карби, які збереглися в роду Леоніда Петровича Безклубого.

В 1995 році за рекомендацією Леоніда Безклубого відбулося знайомство Олександра Притули з носієм родової традиції «Спасу» Бондаренком Анатолієм Петровичем, ро-

довим козаком, старійшиною українського козацтва, одним з перших засновників сучасного козацького руху в Україні. Після козацької перевірки Анатолій Петрович згодився навчати Олександра Притулу своїй родовій традиції бойового звичаю «Спас». З 1995 по 2003 рік Олександр Притула опановував козацький бойовий звичай під вчителюванням Анатолія Петровича Бондаренка. Під час навчання окрім бойових прийомів ведось навчання козацьким пісням, розтлумачувався зміст козацьких ігор, танців, козацьких карбів – споконвічних козацьких мудростей, які передавалися в козацьких родах, передавалися козацькі характерні молитви та змовляння тощо.

В 1993 році в палаці культури «Металург» комбінату «Запоріжсталь» в м. Запоріжжя була відкрита експериментальна група козацького бойового мистецтва «Спас». Група налічувала вісім спортсменів. Почалось експериментальне вивчення і апробація козацького бойового мистецтва «Спас».

В 1994 році за сприяння директора Запорізького електротехнічного технікуму-коледжу, заслуженого вчителя України Кормишова Ю.С. та заступника директора з виховної роботи, заслуженого працівника освіти України Іваненка Є.П. було засновано історико-патріотичний клуб «Січ», основним завданням якого стало навчання студентів технікуму-коледжу козацькому бойовому мистецтву «Спас». Історико-патріотичний клуб «Січ» став на довгі роки всеукраїнським центром відродження та розвитку українського національного бойового мистецтва «Спас». На базі клубу було проведено низку семінарів з метою підготовки інструкторсько-тренерського складу та суддівського корпусу. В листопаді 1994 року на базі Запорізького електротехнічного технікуму-коледжу було проведено перші в історії сучасного розвитку українського рукопашу «Спас» змагання – відкриті першість м. Запоріжжя з українського рукопашу «Спас» на честь дня народження Нестора Махна. З того часу цей турнір проводиться щорічно і на сьогодні має статус кубку України з українського рукопашу «Спас» імені Нестора Махна.

У вересні 1994 року при Міжнародному інституті державного і муніципального управління м. Запоріжжя (зараз Класичний приватний університет м. Запоріжжя) на кафедрі фізичного виховання і військово-прикладних мистецтв було відкрито секцію козацького бойового мистецтва «Спас» для студентів цього вищого навчального закладу. Це була перша секція «Спасу» у вищій школі.

В жовтні 1995 року в м. Запоріжжя було проведено перший 7-денний семінар з козацького бойового мистецтва «Спас» з метою підготовки інструкторів-тренерів, які б викладали козацьке бойове мистецтво в Україні і створювали осередки і школи «Спасу». Учасниками семінару стали козаки з м. Запоріжжя, м. Олександрія Кіровоградської обл., м. Бердянськ Запорізької обл.. Цей семінар був першим навчальним семінаром інструкторів-тренерів зі «Спасу» в Україні і став базою для створення шкіл козацького бойового мистецтва «Спас» в містах де проживали учасники семінару.

В 1996 році в м. Запоріжжя було засновано громадську організацію «Школу традиційного козацького бойового мистецтва «Спас», яка поставила за мету відродження і розвитку козацького бойового мистецтва «Спас» в Україні. Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» заснувала ряд осередків в м. Запоріжжі, м. Бердянськ, м. Вільнянськ, м. Гуляйполе, м. Токмак, м. Мелітополь Запорізької обл., м. Олександрія Кіровоградської обл., м. Києві, м. Рівне. Протягом 1996 року було проведено ряд зустрічей з представниками українських і слов'янських бойових мистецтв з метою обміну досвідом, координації діяльності, проведення спільних заходів. Саме в 1996 році виникла ідея проведення Всеукраїнського фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв, який мав би стати координуючим заходом щодо українських національних бойових мистецтв.

2-3 серпня 1997 року в м. Запоріжжя було проведено Перший Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль було засновано Школою традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» та Запорізькою міською радою. Фестиваль поставив собі за мету

сприяти відродженню і популяризації національних бойових мистецтв та видів боротьби. В перший день фестивалю відбулося урочисте відкриття та показові виступи шкіл національних бойових мистецтв. На фестиваль прибули та продемонстрували свої напрацювання школи козацького бойового мистецтва «Спас» м. Запоріжжя (керівник О. Припула), м. Київ (керівник М. Година), м. Бердянськ (керівник М. Будніков), м. Вільнянськ (керівник Г. Вовк) Запорізької обл., м. Олександрія (керівник С. Кисляк) Кіровоградської обл., м. Рівне, школи Бойового гопака (керівник В. Пилата) м. Львів, м. Полтава, школа давньослов'янського бойового мистецтва «Сварга» м. Свалява Закарпатської обл. (керівник Д. Стрельцов), Федерація руського бойового мистецтва «Руський стиль» (президент федерації – Б. Шаповалов), школа козацької боротьби «Хрест» м. Тернопіль (Р. Дрозд), Школа козацького бойового мистецтва «Козацька Вежа» м. Донецьк (керівник В. Задунайський), школа бойового мистецтва «Буза» м. Твер, Росія (керівник Г. Базлов). В якості почесних гостей на фестиваль були запрошені народний депутат України, гетьман Українського козацтва Володимир Мулява, носій родової традиції козацького бойового мистецтва «Спас» Леонід Безклубий. Під час показових виступів була продемонстрована техніка бойових мистецтв, показані специфічні відмінності національних бойових мистецтв. Другий день фестивалю зібрав учасників на о. Хортиця в Громушиній балці. Там відбулося проведення майстер-класів з національних бойових мистецтв, а також відбулись перші в історії відродження національних бойових мистецтв змагання з традиційного козацького кулачного бою «лава на лаву». Збірна команда м. Запоріжжя змагалася зі збірною командою учасників гостей з України і Росії. Перемогла збірна команда-лава м. Запоріжжя.

В кінці фестивалю відбулося за давнім козацьким звичаєм коло керівників шкіл бойових мистецтв де було вирішено щорічно в м. Запоріжжі проводити фестивалі національних бойових мистецтв, розпрацювати правила змагань з українського рукопашу, які б влаштували всі школи і напрямки національних бойових мистецтв і в 1998 році провести перший чемпіонат України з українського рукопашу.

Доручено розробити правила змагань з українського рукопашу було О. Притулі, Б. Шаповалову, М. Величковичу.

В березні 1998 року в приміщенні Запорізького спортивного комітету Запорізької міської ради було проведено організаційне засідання, на якому були затверджені перші правила національного бойового мистецтва – українського рукопашу. Правила змагань стали базовими для створення правил змагань з українського рукопашу «Спас» і українського рукопашу «Гопак». В засіданні прийняли участь представники міст Києва, Запоріжжя, Полтави, Тернополя, Львова, Рівного. Правила змагань було вирішено популяризувати і рекомендувати іншим школам українських національних бойових мистецтв.

В травні 1998 року за ініціативою керівника громадської організації «Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» Олександра Притули, за підтримки міського голови м. Запоріжжя Олександра Головка, заступника міського голови м. Запоріжжя Людмили Островської, начальника міського спортивного комітету Запорізької міської ради Віктора Степаненка, рішенням сесії Запорізької міської ради в м. Запоріжжя було відкрито першу школу українського національного бойового мистецтва – Запорізьку міську козацьку дитячо-юнацьку спортивну школу бойового мистецтва «Спас». Першим директором цієї школи було призначено Олександра Притулу. Це, по суті, була перша державна козацька школа українського національного бойового мистецтва в історії сучасної України. Запорізька міська козацька дитячо-юнацька спортивна школа бойового мистецтва «Спас» нараховувала вісім посад тренерів-викладачів з козацького бойового мистецтва «Спас», що дозволило розвивати «Спас» в загальноосвітніх школах м. Запоріжжя. У 2002 році директором ДЮСШ «Спас» став Володимир Антонович Коломієць, а з 2004 року школу очолює Костянтин Анатолійович Рижов, який є її директором і сьогодні.

В червні 1998 року Олександром Притулою було розроблено авторську програму викладання козацького бойового мистецтва «Спас» для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, яка була затверджена міським спорткоміте-

том Запорізької міської ради. Ця програма була базовою до 2011 року для викладання «Спасу» в осередках по Україні. Були розроблені вимоги до складання іспитів на певний рівень опанування бойового мистецтва «Спас». Програма нараховувала сім рівнів «Молодика» (система вимог) і була розрахована на есять років навчання бойовому мистецтву. Особливістю програми було гармонійне поєднання спортивного розділу з духовною підготовкою спортсмена в бойовому мистецтві «Спас».

З 31 липня по 2 серпня 1998 року в м. Запоріжжі пройшов Другий всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль зібрав до участі представників шкіл національних бойових мистецтв України, Росії. Учасниками фестивалю стали школи козацького бойового мистецтва «Спас» з Києва, Запоріжжя, Олександрії Кіровоградської обл., Гуляйполя, Бердянська, Токмака, Вільнянська Запорізької обл., шкіл Бойового гопака зі Львова, Тернополя, Полтави, школи козацької боротьби «Хрест» з Тернополлю, федерації руського бойового мистецтва з Києва, школи давньослов'янського бойового мистецтва «Сварга» зі Сваляви Закарпатської обл., школи руського бойового мистецтва «Буза» з Твері з Росії, школи бойового мистецтва «Оберіг» з Запоріжжя. Фестиваль зібрав багато народних митців, кобзарів з багатьох міст України.

1 серпня 1998 року в рамках фестивалю пройшов Перший чемпіонат України з українського рукопашу. Це були перші змагання на рівні держави України з національного виду єдиноборств. На чемпіонаті України були апробовані правила змагань з українського рукопашу. Суддівською радою було проаналізоване проведення змагань і зроблені поправки до правил. Оргкомітетом фестивалю було прийняте рішення звернутися до Міністерства сім'ї, молоді та спорту України з клопотанням про офіційне визнання українського рукопашу, як виду спорту в Україні. До міністерства були надіслані правила змагань і проект класифікації в українському рукопаші. На жаль з невідомих причин оргкомітет не дочекався відповіді від міністерства.

2 серпня 1998 року на о. Хортиця традиційно відбулися майстер-класи з національних бойових мистецтв та

проведені другі всеукраїнські змагання «лава на лаву», де змагалася збірна м. Запоріжжя зі збірною командою гостей («Збірна світу»). У змаганнях перемогла збірна команда-лава м. Запоріжжя.

Оргкомітет Другого всеукраїнського фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв очолив народний депутат України Єрмак Анатолій Васильович, який до 2002 року (в 2003 році Єрмак А.В. трагічно загинув в автокатастрофі) ставав незмінним головою оргкомітетів подальших всеукраїнських, а далі і міжнародних фестивалів козацьких бойових та традиційних мистецтв.

Президент федерації самбо України О.К. Наухатко, будучи головою апеляційного журі змагань в інтерв'ю зазначив: «...Коріння самбо знаходяться якраз у цих народних одноборствах. Рівень, а я дивився і попередні поєдинки, доволі високий, і сьогодні бачу, що маємо широкий розвій і велику тягу до українського рукопашу. Я хочу відверто сказати, що це спорт ХХІ-го століття...»

На фестивалі було прийняте рішення про створення всеукраїнської федерації українських національних бойових мистецтв.

З 1998 року започатковується система змагань з українського рукопашу, яка діє на всю Україну, відкриваються нові осередки бойового мистецтва «Спас» в Україні.

З 30 липня по 1 серпня 1999 року в м. Запоріжжя пройшов Третій Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. 30-31 липня відбувся Другий чемпіонат України з українського рукопашу. Змагання виявили кращих спортсменів з національних бойових мистецтв в Україні. 31 липня на майдані «Фестивальний» в м. Запоріжжя в рамках концертно-видовищної програми фестивалю пройшли показові виступи національних шкіл бойових мистецтв. 1 серпня на о. Хортиця відбувся традиційний щорічний турнір «лава на лаву» збірної команди м. Запоріжжя і збірною командою гостей. Перемогла збірна м. Запоріжжя. На фестивалі голову організаційного комітету фестивалю, народного депутата України Анатолія Єрмака було обрано Степовим Батьком українського козацтва. Степовий Батько – це високе духовне звання в бойовій тра-

диції українського козацтва, яке покладає на носія піклування духовним рівнем і розвитком козацтва в Україні. На щорічній нараді керівників напрямків національних шкіл бойових мистецтв був затверджений календар спортивних змагань з українського рукопашу на термін до наступного фестивалю. Чемпіонат України з українського рукопашу заплановано було провести в рамках наступного, четвертого фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв. Рішенням організаційного комітету фестивалю було прийняте рішення надати статус міжнародного з залученням до участі в ньому представників національних бойових мистецтв та традиційних культур інших країн.

У вересні 1999 року в м. Дніпропетровськ, на базі дитячо-юнацького клубу «Штурм» було відкрито експериментальну групу з національного бойового мистецтва «Спас» під керівництвом Генадія Полякова. Генадій Поляков протягом 1998-99 років проходив навчання на семінарах з бойового мистецтва «Спас» під керівництвом Олександра Притули. Успішне навчання і здавання іспитів на звання тренера-інструктора дозволили Генадію Полякову заснувати Дніпропетровську школу українського національного бойового мистецтва «Спас-Штурм» за підтримки і ініціативи директора дитячо-юнацького клубу «Штурм» Герліва-нової Ірини Анатоліївни.

Дніпропетровська школа українського національного мистецтва «Спас-Штурм» отримала підтримку в дитячо-юнацькому клубі «Штурм» і почала свій успішний розвиток. Це дозволило заснувати і провести в м. Дніпропетровську в лютому 2000 року перший всеукраїнський турнір з українського рукопашу «Спас» на честь річниці виведення військ з Афганістану. Турнір став традиційним і проводиться до нинішнього часу.

28-30 липня 2000 року в м. Запоріжжя традиційно пройшов Четвертий міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. В 2000 р. фестиваль почав новий відлік розвитку українських бойових мистецтв, бо виріс до рівня Міжнародного. Були відмінності і в програмі фестивалю. Із-за великої кількості учасників Першої України, її довелося проводити в два дні, а після за-

вершення фінальних поєдинків на центральному майдані Фестивальному м. Запоріжжя відбувся концерт показових виступів найкращих команд-учасників фестивалю. Видовищним було закриття – в серці Запорозького козацтва, на о. Хортиці, проводилися поєдинки з боротьби «Навхрест», бої «Лава-на-лаву», козацькі забави, кінні герці.

Крім вже постійних учасників фестивалю, цього року Запоріжжя відвідали представники призабутого українського бойового мистецтва «Костурець» з м. Харкова, школи «Причорноморського Спасу» (керівник – фундатор психоенергетичного напрямку Спасу – А. Скульський) м. Миколаїв, школи «Спас-Штурм» м. Дніпропетровськ. Серед гостей фестивалю треба виділити представників Тверської «Бузи», сибірського козацтва та кубанського козацтва.

Серед переможців Першості України з українського рукопашу «Спас» були 4 представники Школи «Спас» м. Запоріжжя, 3 – школи «Спас-Штурм» м. Дніпропетровськ, по 2 – команди «Спас-Вовки» м. Вільнянськ, та «Хрест» м. Тернопіль, 1 представник школи «Бойового гопаку» м. Львів.

В рамках фестивалю відбувся науковий круглий стіл, на якому керівники шкіл, науковці поділилися своїми здобутками, наробками, проблемами.

По закінченню фестивалю, найкращі його учасники вирушили в кінний перехід по місцях колишніх Запорозьких Січей, який тривав 2 тижні та супроводжувався показовими виступами по місцях козацької слави

В 2001 році відкривається осередок козацького бойового мистецтва «Спас» в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» на загальноуніверситетській кафедрі фізичного виховання (старший викладач Корнієнко О.В.). Бойове мистецтво «Спас» починають опановувати українське національне бойове мистецтво «Спас».

В серпні 2001 року відбувся ювілейний П'ятий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль доповнює науково-практична конференція «Українські бойові мистецтва. Проблеми розвитку», а також концерт «Кобзарське коло». Закриття фестивалю проводиться на Кам'яній могилі (м. Мелітополь).

Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв було вирішено проводити щорічно. Шостий фестиваль пройшов 2-4 серпня 2002 року. Структура фестивалю, яка склалася і включала в себе проведення чемпіонату України з українського рукопашу «Спас», концертну програму з показовими виступами шкіл національних бойових мистецтв, науково-практичну конференцію з питань перспектив розвитку національних бойових мистецтв.

11 лютого 2003 року сталася трагічно в автокатастрофі загинув постійний голова організаційного комітету Міжнародного фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв, Степовий Батько українського козацтва, народний депутат України Анатолій Васильович Єрмак.

1-3 серпня 2003 року в м. Запоріжжя пройшов Сьомий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. На фестивалі традиційно вже пройшов Чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», а також в рамках фестивалю було започатковано турнір для спортсменів вищого кваліфікаційного рівня – Міжнародний Кубок пам'яті Анатолія Єрмака. Кубок мав передаватися кожного року новому переможцю. Традиційно відбувся конкурс показових виступів національних бойових мистецтв, науково-практична конференція «Національні бойові мистецтва. Перспективи розвитку», а також турнір з козацького традиційного кулачного бою «лава на лаву».

Оргкомітетом фестивалю було вирішено називати надалі фестиваль – Міжнародний фестиваль козацьких бойових і традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака».

У вересні 2003 року в м. Києві при Міжрегіональній Академії управління персоналом відкривається Український Військово-Козацький інститут ім. Великого князя Святослава, а при ньому відкривається кафедра національних одноборств. Завідувачем кафедри було запрошено Олександра Леонтійовича Притулу.

Відкриття кафедри національних одноборств стало першим впровадженням українських національних бойових мистецтв, зокрема українського рукопашу «Спас», в систему вищої школи в Україні.

З 30 липня по 1 серпня 2004 року в м. Запоріжжя пройшов Восьмий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. На фестивалі пройшли: Чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», Міжнародний Кубок з українського рукопашу «Спас» імені Анатолія Єрмака, науково-практична конференція «Національні бойові мистецтва. Перспективи розвитку», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв, традиційний бій «лава на лаву». На фестивалі було вирішено і передані всі необхідні документи до Міністерства сім'ї, молоді та спорту України для офіційного визнання українського рукопашу «Спас», як виду спорту в Україні.

Для офіційного розвитку українського рукопашу «Спас» в Україні і в інших країнах в 2005 році було створено Всеукраїнську громадську організацію «Всеукраїнська федерація «Спас». Президентом федерації було обрано Притулу Олександра Леонтійовича. В 2005 році при ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» заснована Академія «Спас», завданням якої став науково-методичний розвиток українського рукопашу «Спас». З метою популяризації показового напрямку українського рукопашу «Спас» при федерації створюється театр козацького бою «Запорозький Спас».

В 2005 і 2006 роках проходять дев'ятий і десятий Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. Фестивалі стали своєрідним проміжним заходом, на якому відбувалась презентація чергових досягнень в розвитку українського рукопашу «Спас» та інших національних бойових мистецтв.

З метою більшої популяризації українських національних бойових мистецтв, більшого залучення до участі української молоді, з 2007 року Одинадцятий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака рішенням оргкомітету переноситься з серпня на жовтень і присвячується ще Дню українського козацтва, Святу Покрова Пресвятої Богородиці.

З вересня 2007 року на факультеті фізичного виховання Запорізького національного університету відкрито факультатив з українського рукопашу «Спас», де студенти отримали змогу опанувувати національне бойове мистецтво. Викладати факультатив з українського рукопашу «Спас» почали президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Олександр Притула і віце-президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Костянтин Рижов. Факультатив став проміжним етапом для введення в майбутньому в систему вищої школи українського рукопашу «Спас».

В 2008 році Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту України «Український рукопаш «Спас» тимчасово внесений в перелік видів спорту, що визнані в Україні (наказ №2913 від 14.07.2008 р). Також в цьому році Запорізьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» була затверджена програма «Національно-патріотичного виховання на основі культури, звичаїв та духовності запорозького козацтва», яка стала навчально-методичною базою для впровадження національних одноборств, зокрема українського рукопашу «Спас» в систему загальноосвітніх шкіл.

В 2008 році пройшов Дванадцятий фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. В рамках фестивалю відбулися чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв, Кубок з українського рукопашу «Спас» пам'яті Анатолія Єрмака.

В 2009 році в Запорізькому національному університеті на факультеті фізичного виховання, на кафедрі теорії та методики фізичної культури і туризму відкрито спеціалізацію «Український рукопаш «Спас». Відкриття цієї спеціалізації дало змогу готувати у вищій школі тренерсько-викладацький склад для українського рукопашу «Спас» в Україні.

В 2010 році Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту «Український рукопаш «Спас» внесений в перелік видів спорту, що визнані в Україні (наказ №306 від 09.02.2010 р.)

Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака проводилися і надалі традиційно, і з 2009 по 2011 роки пройшли 13-15 фестивалів. На фестивалях проводилися чемпіонати України з українського рукопашу «Спас», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв і традиційні змагання «лава на лаву».

З 2011 року Запорізькою обласною федерацією козацького бойового мистецтва «Спас» (президент Рижов К.А.) відкрито Запорізьку обласну спеціалізовану дитячо-юнацьку спортивну школу з українського рукопашу «Спас» (директор Коломієць В.А.). В тому ж році, за ініціативою президента «Всеукраїнська федерація «Спас» Олександра Притули та генерального директора Запорізької обласної державної телерадіокомпанії «Запоріжжя» Володимира Кузенка вперше в світі проводяться змагання з боїв «Лави на лаву». Започатковано проведення трьох змагань на рік, на кубки імені князів засновників Київської Русі – Святослава Хороброго, Володимира Великого, Ярослава Мудрого. Змагання «Лави на лаву» почали проводитися традиційно кожного року.

В 2012 році Державною службою молоді та спорту «Український рукопаш «Спас» було внесено до Єдиної спортивної класифікації України з видів спорту (наказ №2105 від 22.05.2012 р.), стало можливим присвоювати розряди і звання «Українського рукопашу «Спас». Державною службою молоді та спорту була затверджена навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл з «Українського рукопашу «Спас».

В 2012 році на 16 Міжнародному фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака було засновано Міжнародну федерацію «Спас». Президентом федерації було обрано Олександра Притулу. На фестивалі було проведено перший в історії розвитку українського рукопашу «Спас» чемпіонат Європи з бойового мистецтва «Спас». Участь в чемпіонаті Європи прийняли збірні команди України, Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану, Грузії [В Запоріжжя состоялся Первый Чемпионат Европы по рукопашному.

В 2013 році ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» була прийнята в Міжнародну конфедерацію бойових мистецтв (ІМАС). Збірна команда України представила український рукопаш «Спас» на VII Олімпіаді бойових мистецтв «Схід-Захід» в м. Санкт-Петербург (Росія).

В жовтні 2013 року в м. Дніпропетровськ в рамках 17 Міжнародного фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Агнатолія Єрмака пройшов перший чемпіонат світу з бойового мистецтва «Спас». В чемпіонаті світу прийняли участь збірні команди і делегації України, Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану, Грузії, Латвії. Український рукопаш «Спас» отримав міжнародне визнання і зацікавленість у розвитку в інших країнах.

В січні 2014 року президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Олександр Притула був запрошений в Зал Слави бойових мистецтв в Атлантик Сіті (США) де був удостоєний однієї з найвищих нагород в світі бойових мистецтв «Оскар» за видатні досягнення в бойових мистецтвах, яку заснував журнал «Martial arts» («Бойові мистецтва»), США. Це було по суті міжнародним визнанням українського рукопашу «Спас» в світі бойових мистецтв.

В серпні 2014 року делегація ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» на запрошення ЮНЕСКО прийняла участь в 16 Міжнародному фестивалі національних бойових мистецтв в у м. Чхунджу (Південна Корея), де було продемонстровано український рукопаш «Спас», як українське національне бойове мистецтво.

Крім спортивних досягнень, вихованці Школи «Спас» постійно приймають участь у різноманітних фестивалях, конкурсах, концертах як по Запорізькій області, так і по регіонам України, а також за кордоном, яскраво демонструючи свої бойові вміння під час показових виступів. Серед таких заходів найбільш визначними є: Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» (м. Запоріжжя), звітні концерти майстрів народних мистецтв Запорізької області в 2004 р. та 2009 р. (м. Київ), «Зоряний шлях» 2005 р., «Богатирські ігри» 2005 р, Ландшафтні вистави на о. Хортиця Запорізького академіч-

ного обласного українського музично-драматичного театру ім. В.Г. Магара «Тарас Бульба» та «Мамай» (режисер В. Головатюк), зйомки у художніх фільмах «Тарас Бульба» (режисер В. Бортко) та «Дума про Тараса» (режисер Є. Березюк), «Гродова морока» Запорізького муніципального театру «VІ», опера «Запорожець за Дунаєм» Запорізької обласної філармонії, реконструкція битви козаків з поляками (м. Нікополь 2011 р.), реконструкція Хотинської битви (м. Новомосковськ 2013 р.), «Як Джона Пола Джонса у козаки приймали» – 2014 рік режисер Ігор Цішкевич (США), а також фестивалі у Польщі, Франції, Італії, Німеччині, Чехії, Австрії, Угорщині, Росії, Білорусі та багато інших.

ІСТОРІЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ШКОЛИ «СПАС»

Запорізька школа «Спас» була зареєстрована 5 травня 1998 року, тоді вона отримала назву Міська козацька дитячо-юнацька спортивна школа бойового мистецтва «Спас». Ініціаторами створення Школи були: керівник громадської організації Дитячо-юнацька школа козацького бойового мистецтва «Спас» – О.Л. Притула, заступник голови Запорізької міської ради – Л.П. Островська, Начальник Управління з питань фізичної культури, спорту та туризму Запорізької міської ради – В.Г. Степаненко. Створена організація була першою та єдиною в світі бюджетною спортивною школою зі слов'янського виду єдиноборств. Першим директором школи став Олександр Леонтійович Притула.

Створенню Школи передувала велика робота по пошукам, вивченню та відродженню козацького бойового мистецтва «Спас», а з 1993 року на базі Запорізького електро-технічного коледжу розпочав роботу гурток «Запорізька Січ», в якому і набували свої вміння перші «Спасівці». У 1995 році при ДЮСШ №10 відкрито відділення «Спасу», яке пізніше і переросло в окрему спортивну школу.

У 2002 році директором ДЮСШ «Спас» став Володимир Антонович Коломієць, а з 2004 року школу очолює Ко-

стянтин Анатолійович Рижов, який є її директором і сьогодні.

Вихованці Школи постійно приймають участь в змаганнях різного рівня з Українського рукопашу «Спас», а також успішно демонструють свої вміння на Чемпіонатах від міського до світового рівня з різних видів єдиноборств таких, як: Військово-спортивне багатоборство, Ушу-Саньда, Кік-боксинг, Кік-джитсу, Рукопашний бій, Кемпо-карате та інші.

З 2008 року Український рукопаш «Спас» стає офіційно визнаним в Україні видом спорту, з цього моменту вихованці Школи «Спас» отримали можливість здобувати спортивні розряди та звання, згідно результатів участі у змаганнях.

З 2009 року при Запорізькому навчально-виховному комплексі «Запорізька Січ» створено систему спеціалізованих «Козацьких класів», в яких учні, починаючи з 5 класу, крім основних занять, опановують бойове мистецтво «Спас» та їзду верхи на коні, також в класах ведеться посилене військово-патріотичне виховання.

З 2009 року на факультеті «Фізичного виховання» Запорізького національного університету працює спеціалізація «Український рукопаш «Спас», випускники якої мають можливість по закінченню ВУЗу отримати роботу тренера-викладача в ДЮСШ «Спас».

Крім спортивних досягнень, вихованці Школи «Спас» постійно приймають участь у різноманітних фестивалях, конкурсах, концертах як по Запорізькій області, так і по регіонам України, а також за кордоном, яскраво демонструючи свої бойові вміння під час показових виступів. Серед таких заходів найбільш визначними є: Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» (м. Запоріжжя), звітні концерти майстрів народних мистецтв Запорізької області в 2004 р. та 2009 р. (м. Київ), «Зоряний шлях», «Богатирські ігри», Ландшафтна вистава «Тарас Бульба» (о. Хортиця), зйомки у художніх фільмах «Тарас Бульба» (режисер В. Бортко) та «Дума про Тараса» (режисер Є. Березюк), фестивалі у Польщі, Франції, Італії, Німеччині, Чехії, Австрії, Угорщині, Росії, Білорусі, Всеу-

країнський козацький фестиваль «Живий вогонь» (м. Вінниця), та багато інших.

На сьогодні тільки в Запоріжжі бойовим мистецтвом «Спас» займається близько 1 200 дітей та підлітків.

З кожним роком Школа росте та розвивається, відкриваються осередки в районах міста Запоріжжя та області, проводяться численні змагання та громадські заходи. Невпинно збільшується і кількість вихованців.

ОТЖЕ, ШКОЛА «СПАС» СЬОГОДНІ - ЦЕ:

- національна бойова система, що століттями передавалася козацькими родами та, дійшовши до сьогодення, успішно втілюється в системі фізичного виховання та спортивних єдиноборств;

- наслідування кращих бойових та виховних традицій Запорозького козацтва;

- досконала система гартування тіла та духу;

- визнання спортивних здобутків «Спасівців» у світі бойових мистецтв;

- участь у спортивних змаганнях, показових виступах, народних святах, літніх таборах;

- спілкування та тренування в колі друзів;

- 16-річна яскрава історія діяльності Школи «Спас»!

ПРАВИЛА ШКОЛИ «СПАС»

П'ятерик

1. Постійно вдосконалюйся. Кожен момент твого життя – тренування. Інколи хвили роздумів дорівнює місцям тренувань.

2. Постійно тренуйся. Один день без тренування відкидає тебе на місяць назад.

3. Постійно загартовуй своє тіло водою, вогнем, повітрям, морозом, снігом, деревом і т.д.

Розвиток тіла – це захист чистоти Душі. Не шукай бою – він сам знайде тебе.

4. Постійно вдосконалюй свою Душу. Допомоги тим, хто потребує допомоги. Пам'ятай, що ти – часточка природи, то ж шануй її. Люби мистецтво, красу. Сила Душі – твоє Здоров'я твоя Сила.

5. Постійно вивчай і шукай коріння свого Роду. Рід твій тримає тебе на Землі, допомагає в житті. Пізнай та шануй його.

Семирик – сім правил школи Спас.

- Бажання і намагання вчитись і тренуватись, постійно виховуючи в собі високі моральні якості. Вивчення і повага свого Роду.

- Суворе дотримання дисципліни секції, клубу, школи, федерації. Відношення з повагою до людей, інших шкіл, «несприйняття зверхності над собою і в собі». Дух має завжди бути чистим.

- Участь в розвитку школи Спас. Відношення до чистоти школи Спасу з високою відповідальністю. «Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь».

- Всі питання мають вирішуватись у відповідності з правилами моралі. «Найбільший ворог – чвара і розбрат межі товариства».

- Знання мають використовуватись лише для захисту істини в ім'я Добра, Правди, Справедливості і Любові на Землі. Захист рідних Святинь.

- Критичне відношення до себе. «Там де починається самотішення і самоповтор, там починається зрада».

- Відношення з повагою до Вчителя та товариства в школі Спас.

Глумачення семерика

1. Бажання і намагання вчитись і тренуватись, постійно виховуючи в собі високі моральні якості. Вивчення і повага свого Роду.

Наші пращури говорили: «Вік живи – вік учись». Бойове мистецтво Спас – це мистецтво, наука, військове ре-

месло, козацький звичай. Тому Спас потребує ретельного підходу в опануванні. Поверхній підхід може привести до самообману і самотішення. Недарма один із карбів Спасу говорить: «Там де починається самотішення та самоповтор, там починається зрада». Тому необхідно в процесі навчання Спасу випрацювати у себе високу працездатність через велике бажання вчитись і тренуватись. Високі моральні якості забезпечать учню більш краще опанування Спасом, оскільки чиста і правдива душа допоможе йому на його життєвому шляху подолати будь-які перепони.

Однією із чеснот козака є знання свого Роду. На жаль різні негативні історичні події у багатьох сім'ях перервали це знання. Рід для козака має величезне духовне значення, оскільки саме він дає йому внутрішній духовний стержень. Тому для учня важливим є відновлення пам'яті свого Роду. Сама повага до свого Роду має сприяти тому, щоб козак-воїн проніс через все життя цю повагу і залишив свої родові честь і славу наступним поколінням.

З точки зору концепції здоров'я за Спасом умовно можна розділити здоров'я людини на сім складових: фізичне, функціональне, енергетичне, психічне, духовне, соціальне і репродуктивне (Родове). Наші пращури донесли до нас прислів'я: «Козацькому Роду нема переводу». Саме збереження чеснот і духовних здобутків свого Роду є для козака важливим, оскільки це є фундаментом для збереження самого Роду в майбутньому.

2. Суворе дотримання дисципліни секції, клубу, школи, федерації. Відношення з повагою до людей, інших шкіл, «несприйняття зверхності над собою і в собі». Дух має завжди бути чистим.

Для того щоб досягти своєї мети окрім бажання у людини необхідна системна і планомірна праця. Позитивний результат можливий лише за умови правильного планування своєї діяльності. Займаючись в секції учень має чітко співпрацювати зі своїм вчителем. Процес навчання бойовому мистецтву Спас є багатограним процесом. Вчитель, тренер володіє певним об'ємом знань, щоб вірно спланувати навчально-тренувальний і виховний процес. Коли учень буде системно пропускати заняття або хаотично відвіду-

вати їх, при підвищенню рівня тренуваності інших учнів секції, він буде безумовно відставати в рівні фізичної, техніко-тактичної та інших видах підготовки бійця. В бойовому мистецтві це може надати шкоди здоров'ю самого учня і зробить неможливим навчання самого бойового мистецтва. Суворе дотримання дисципліни обов'язкове не лише для учнів, але і для вчителів бойового мистецтва Спас, а також для адміністрації секцій, клубів, шкіл, федерацій. Для дотримання дисципліни існує самоконтроль, який має духовну основу, того що в процесі навчання в бойовому мистецтві Спас виховують не просто знавців бойового мистецтва, а насамперед патріотів України, воїнів-захисників рідної Вітчизни. Тому сам Звичай Спас визначає необхідність дотримання військової дисципліни учнями, вчителями та іншими діячами Спасу.

Спасівець – це воїн і поведінка, і спосіб життя його в мирному житті є, як на війні, оскільки за світоглядом Спасу війна Добра і Зла ніколи не закінчується, а спасівець – це не просто воїн, це духовний воїн України і Православної віри.

В процесі навчання бойового мистецтва Спас у учня чи у тренера може виникнути «головокружіння від успіхів». Такий стан може пригальмувати або і зупинити духовний ріст людини, а цей процес має бути неперервним на все життя воїна. Чим вище зростає духовний рівень людини, тим більше можливостей перед нею відкриваються, тим більшим об'ємом знань і вмій вона володіє. Це може привести до того, що людина може «возгордитись». В Православній вірі «гординя» або «зверхність» є одним із смертних гріхів людини. Тому правилом школи Спас і є відношення з великою повагою до здобутків інших шкіл і людей. В цьому принципі закладено, що спасівець постійно має вчитися. А це неможливо без поваги над здобутками інших. Саме несприйняття зверхності дає спасівцю чистоту Духу, тому важливий самоконтроль учня при цьому. Козацький карб говорить: «Завжди прислухайся до себе, коли чуєш Правду, то ти незборимий». Саме це дає чистоту Духу і духовну незборимість козаку-спасівцю.

3. *Участь в розвитку школи Спас. Відношення до чистоти школи Спасу з високою відповідальністю. «Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь».*

За своїми завданнями школа Спас не лише навчає учня бойовому мистецтву, але і виховує патріота України, носія і захисника духовності українського народу. Тому справа відродження і розвитку в Україні і поза її межами традиції бойового мистецтва Спас – є державною справою. Поряд з цим одним з принципів існування козацтва, яке живе за прадідівським Звичаєм, є служіння не державі, а рідному народу, рідній Матері-Землі – Україні. Не завжди інтереси держави співпадають з інтересами народу, тому одне з головних завдань козащини – знімати протиріччя між рідною державою і народом на користь народу. Козак – це насамперед вільна людина, яка за своєю Волею служить Вітчизні і народу. В протилежному випадку за Звичаєм – це не є козащина і козаки. Одним із завдань школи Спас – є виховання саме таких людей – вільних, самодостатніх, незалежних. Саме тому велика увага в школі Спас має приділятися самоуправлінню і самодостатності колективу. Від учнів, вчителів та від старшини вимагається участь в заходах школи, сприяння матеріально-технічному забезпеченню школи, робота по всебічному розвитку школи.

Дуже важливим є відношення до чистоти школи Спас. Це насамперед дотримання принципів моральної і духовної чистоти, дотримання методик і технік бойового мистецтва Спас, перевірених часом, насамперед дотримання власної моральної і духовної чистоти. Якщо учень чи молодий тренер, котрий приймає участь у дослідницькій роботі має бажання внести новаторство в систему навчання Спасу, то він, насамперед, має дотримуватися принципу – «чужого навчайтесь, але свого не цурайтесь». Бойове мистецтво Спас – є перевірена віками система бою, система виховання воїна, яка по суті самодостатня. Але сила системи Спас полягає в відкритості і властивості прилаштувати надбане досвідом спілкування з іншими системами бою під свій власний інтерес, для зміцнення власної системи бою, не порушуючи внутрішню суть Спасу. Тобто, має працю-

вати принцип «прилаштувати надбане і зробити своїм, не втративши свою сутність».

4. *Всі питання мають вирішуватись у відповідності з правилами моралі. «Найбільший ворог – чвара і розбрат межі товариства».*

Наші пращури говорили: «В кого Правда, в того і Сила». Людина виконуючи ту чи іншу діяльність завжди стає перед якимось вибором. Завжди перед вибором існує якась спокуса. Часто боєць, який має певні позитивні результати з фізичної підготовки, більш технічно підготовлений ніж інші бійці стає перед спокусою вирішити питання за допомогою сили чи власної влади. Тобто заповідь предків може бути перекручена – в кого сила, в того і правда. Спокуса вирішувати питання за допомогою несправедливості, сили, влади тощо є дуже небезпечною для самого духовного зростання бійця, оскільки працює духовне правило – кому багато дається, з того багато і спитається. Критерієм оцінки дій спасівця в тій чи іншій ситуації має завжди виступати Совість. Совість – це внутрішнє відчуття Справедливості. Воїн завжди має стояти не скільки на сторожі Добра проти Зла, стільки на сторожі Справедливості. Оскільки боротьба Добра і Зла вічна і за філософськими законами вони завжди переходять одне в одне, то важливим є тимчасовий баланс цих складових, чим і є Справедливість для спасівця. Оскільки Совість є емпіричним, чуттєвим, інтимним виміром Справедливості, то мораль може стати зовнішнім виміром Справедливості. «Що люди скажуть?». Це також є важливим для учня, вчителя чи старшини школи Спас. Моральний аспект вирішення питань в школі буде справедливою системою взаємовідносин між членами школи Спас, тому важливим є аспект, хто ж надає критерій моралі в школі. За козацьким Звичаем така функція завжди покладалась на Раду старійшин, оскільки одна людина не здатна об'єктивно оцінити ситуацію, особливо моральний аспект. Рада старійшин має в школі дорадчу функцію, але з правом блокування рішень старшини, вчителя або учня, якщо їх дії суперечать нормам козацької моралі. Для прийняття об'єктивних рішень Ради старійшин необхідні критерії, яким би відповідали самі члени Ради старійшин. Тут

має вступити в силу козацький карб: «Дивись чим нудить, а не чим слово блудить». Старійшина окрім зрілого віку (не молодше 49 років – 7 років по 7), має мати досить великий досвід діяльності в Спасі і в козацтві. Карб говорить: «Ділом восьмирічним і несхибним». Окрім цього старійшина має бути відданим справі відродження духовності українського народу, сам жити за принципами моралі і совісті. Безумовно такі вимоги є досить жорсткими, тому формування Ради старійшин в школі Спас є досить довгий процес в часі і може складати по терміну не одне покоління учнів. Іншим інститутом оцінки моральності вчинку спасівця в школі Спас є тренерська рада, або рада вчителів, обов'язково батьківська рада. Лише у повній співпраці з батьками і старшиною школи Спас вчитель може якісно підготувати свого учня і виховати з нього не лише високоякісного бійця, але і високодуховну, високоморальну і висококультурну людину.

У вирішенні будь-яких питань слід пам'ятати, що основне завдання школи Спас – виховати патріота України, духовну людину, захисника Матері-Землі і народу. Найбільшим ворогом цього процесу є внутрішня ворожнеча між членами секції, клубу, школи чи федерації. Тому важливим є недопущення цього негативного аспекту в житті школи.

5. Знання мають використовуватись лише для захисту істини в ім'я Добра, Правди, Справедливості і Любові на Землі. Захист рідних Святинь.

В процесі вивчення бойового мистецтва Спас учень школи набуває знань, які безумовно дають йому перевагу перед пересічною людиною, як фізичну перевагу, так розумову і моральну. Знання Спасу можна використовувати лише на захист рідного народу, рідної землі, Правди-Совісті. При оволодінні певним об'ємом знань Спасу учень може бути підданий спокусі. Тут головне пам'ятати основні положення цього правила школи Спас. Якщо знання Спасу використовуються в протилежному випадку, то вони можуть нанести величезну шкоду суспільству, тому учень школи Спас несе власну відповідальність за використання своїх вмінь і знань. Спасом можна вбити людину, а можна заставити виправитися. Тому козацький карб говорить: «Вчити

можна лише рідну і добру людину, або в годину лихоліття». Тому в Спасі вчитель може ввести в стан Спасу учня тимчасово, або учень навчається закодованому Спасу, коли знання учень може використати лише в екстремальній ситуації, коли включається спасівський психофізичний стан самозбереження. Для того щоб мати право повного знання Спасу треба насамперед непорушно іти життєвим шляхом Добра, Правди, Справедливості і Любові.

Для козака Спасу важливим є захист рідних Святинь, оскільки вони є духовними пам'ятниками і носіями української культури. Святині зберігають сакральні знання, які передаються тоді коли людина досягне певного духовного стану. Святині зберігають для нас нашу духовну спадщину, це частина нашої культури. Якщо ворог хоче завоювати народ, то насамперед треба знищити його історію, культуру, духовність. Тому одне з основних завдань спасівця зберігати і захищати наші рідні Святині.

б. Критичне відношення до себе. «Там де починається самотішення і самоповтор, там починається зрада».

В багатьох випадках коли людина досягає певного позитивного результату роботи над собою, вона небезпідставно пишається своїми здобутками. Проте через мірна самоповага і пишання своїми досягненнями може привести людину до того, досягнення нової мети, нових здобутків виявиться неможливим. Може з'явитися думка: «Я і так достатньо вмію і знаю». Вдосконаленню людини немає меж, лише сама людина може зупинити процес самовдосконалення. Тому для спасівця важливим є не зупиняти процес самовдосконалення ні на мить. Важливим є саме критичне відношення до самого себе. Це вміння самоконтролю необхідно постійно розвивати, проте не переходячи в крайність надто критичного відношення до себе. Необхідно знайти правильний баланс самоповаги і самокритики. У цьому учню школи може допомогти сам вчитель або рада вчителів, вчителю – старшина школи, а старшині Рада старшин школи чи батьківська рада. Тому важливим є постійне загальне обговорення здобутків, планів дій школи тощо. Самотішення спасівця обов'язково приведе до самоповтору. Це небезпечно насамперед не лише в бою чи спортивному

поєдинку, але і в житті. На кожен до досконалості відпрацьований прийом є свій контрприйом, на кожную дію в житті є своя протидія. Тому однією з основних ознак дій Спасу є те, що спасівець ніколи не повторюється в своїх діях. Його дії непередбачені, оскільки він керується принципом ніколи не повторюватися, а діяти залежно від обставин заради перемоги. Самотішення і самовтор рано чи пізно приведе козака до зради або самозради, коли своїми передбачуваними діями козак веде сам себе до поразки перед ворогом або не досягає мети в діяльності.

Якщо слово «зрада» розкласти по складам – «з-Ра-да», то складову «з» можна трактувати, як «зійти з чогось». Наприклад – «ліз» і «зліз», «йшов» і «зійшов» тощо. Складову «Ра» можна поєднати з давньою назвою сонця чи світла (єгипетський бог сонця і світла Ра, його назва має давньоарійське коріння). Складовій «да» можна провести український аналог слова «так» (в побуті українців часто вживається замість «так» слово «да»). Тобто слово «зрада» можна трактувати, як «зійти зі світлого, сонячного боку, шляху», або стати на темний бік чи шлях, або зійти зі шляху духовного розвитку, Божого шляху. Саме самотішення і самоповтор, небажання постійного самовдосконалення є однією з причин переходу воїна на темний шлях.

7. Відношення з повагою до Вчителя та товариства в школі Спас.

Школа Спас є тим місцем де виховується патріот Вітчизни, високодуховна людина, високоякісний воїн. Школа Спас є об'єднанням людей, які пов'язані між собою однією метою, одним способом життя, одним світоглядом. Школа Спас є товариством воїнів і учнів – майбутніх воїнів, які в будь-яку мить готові стати на захист Правди, Добра, Справедливості, рідної Землі – Матері, рідного народу. Тому, як і в будь-якій спільноті в школі Спас є певна структура і ієрархічна побудова. Вона базується на козацьких звичаєвих принципах поваги між членами товариства. Основною особою, яка організовує і виконує навчально-виховний процес в школі Спас є Вчитель. Саме вчитель від серця до серця передає знання Спасу своїм учням, Вчитель окрім бойових прийомів виховує у учнів високі моральні чесноти, приви-

ває їм людні якості, виховує духовні якості. Одним словом Вчитель виховує в учні Людину. Тому дане правило школи Спас наголошує окрім суворої дисципліни і слухняності учня перед Вчителем, учень повинен відноситися з великою повагою до свого Вчителя. Вчитель же в свою чергу має заслужити цю повагу у своїх учнів, оскільки силою і наказами не можна викликати повагу іншої людини. Тому це правило ставить високі вимоги і до самої постаті Вчителя Спасу і Вчитель має першим завжди іти по шляху вдосконалення себе, як Людини, дотримуватися першим правил не лише школи Спас, але і принципів Духовності і Людності.

Це дає можливість до створення атмосфери взаємоповаги в самій школі Спас, що в свою чергу створить сприятливий клімат в роботі самої школи.

Техніка безпеки 2013 р.

«Затверджено»
Директор ДЮСШ «Спас»

_____ Рижов К.А.
«___» _____ 2013 р.

ВИМОГИ ДО ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ З КОЗАЦЬКОГО БОЙОВОГО МИСТЕЦТВА «СПАС»

1. Входити до залу тільки в присутності тренера-викладача та у спортивному одязі.
2. Без тренера-викладача проведення занять суворо заборонено.
3. Підтримувати високу дисципліну на заняттях, уважно слухати та виконувати команди тренера-викладача (інструктора).
4. Розпочинати, виконувати та припиняти всі дії лише за командою тренера-викладача.
5. До занять допускаються лише особи, які пройшли медичний огляд і отримали дозвіл лікаря.
6. Перед початком занять попереджувати викладача про погане самопочуття, попередні травми.

7. Не приступати до виконання прийому, якщо ви не зрозуміли пояснення тренера-викладача.

8. Повідомляти тренера-викладача про всі зміни на спортивному майданчику, килимі, які можуть призвести до ушкоджень і травм (наявність зайвих предметів, пошкодження килима, несправність учбового інвентарю та зброї тощо).

9. Приступати до проведення основної частини заняття лише після ґрунтовного проведення підготовчої частини заняття – розминки (20-30 хв.)

10. Оглянути місце майбутнього тренування – звільнити його від предметів, які можуть бути небезпечними при падіннях.

11. Зняти з себе всі предмети, які можуть травмувати вас або вашого партнера (ланцюжки, персні, ремені з металевими пряжками, значки, годинники і т.п.).

12. Обрізати нігті, щоб не подряпати партнера.

13. Необхідно оволодіти навичками безпечного падіння.

14. Стежити за діями інших пар, щоб не було зіткнень при падіннях.

15. Після падіння відразу вставати – так ви зменшите ризик падіння на вас бійців з іншої пари.

16. Кидки необхідно проводити лише на безпечній відстані від стін та спортивних тренажерів, у напрямку від центру до краю килима (або в той бік, який встановив тренер-викладач).

17. Дотримуватися меж розподілу площі килима між парами бійців, які встановлює тренер-викладач.

18. Заборонено відпрацьовувати прийоми в парах у взутті, яким можна травмувати партнера (на товстій твердій підошві (кросівках), із підківками, із шнурівками, які закінчуються металевими ковпачками, із металевими пряжками та защіпками та ін.).

19. Заборонено працювати в парах в одязі, який має дірки (порваний), металеві гудзики, пряжки та ін. Це може призвести до травм-вивихів, переломів, подряпин.

20. При травмах чи у разі поганого самопочуття негайно звертатися до тренера-викладача.

21. У залі обов'язково повинна бути **аптечка з усім необхідним для надання першої медичної допомоги**.

22. При тренуванні ударної техніки на спеціальних тренажерах потрібно перевірити їх стан. Тобто, чи вони справні, чи на їх поверхні немає місць, через які можна отримати травми завдаючи удари.

23. Удари доцільно завдавати в центр тренажера чи у спеціально зазначені місця.

24. Перші удари у снаряд наносити не в повну силу. Лише переконавшись, що ви не завдаєте собі травми, можна нарощувати силу удару.

25. Звернути особливу увагу на правильне формування бійцем ударних поверхонь (кулака, ребра долоні, стопи, тощо), оскільки неправильне виконання цієї дії може призвести до значних травм -переломів, забоїв, вивихів.

26. При відпрацюванні зв'язок та комбінацій ударної техніки в парах особа, яка атакує, в разі необхідності, повинна припиняти атаку і попереджати партнера про перешкоду позаду - стіну, спортивний тренажер, іншу пару бійців, - щоб попередити зіткнення.

27. Заборонено проводити відпрацювання прийомів окремими особами та в парах ближче, ніж 2 м від стін, дзеркал, спортивних снарядів та інших небезпечних предметів. Якщо відстань від бійців, які виконують вправи, до цих предметів менша від зазначеної, то потрібно негайно припинити виконання прийому чи вправи і продовжити її виконання, лише відійшовши на безпечну відстань. Особі, яка атакує, заборонено розпочинати атаку в тому випадку, коли це може призвести до входу в небезпечну зону, тобто не ближче ніж 2 м від згаданих предметів.

28. Забороняється проводити поєдинки між особами, які мають велику різницю у вазі, використовують старі боксерські рукавиці, бійцями, які не застосовують захисне обладнання (боксерські шоломи, нагрудники, щитки на ноги, капи, раковини).

29. При проведенні занять на відкритому повітрі (на спортивному майданчику, на стадіоні та ін.) забороняється: виходити за межі майданчика, зазначеного тренером-викладачем, виконувати вправи на небезпечній відстані від

парканів, стін, лавок і т.п., займатися на траві, мокрій від дощу чи роси, на мокрому від дощу ґрунті, через небезпеку падіння, на похилих ділянках, недалеко від урвищ, біля дерев і кущів, через які можна отримати травми.

30. Заборонено проводити подолання смуги перешкод в разі, якщо споруди мокрі від дощу чи роси, присипані снігом або несправні.

31. Під час проведення занять на відкритому повітрі бійці повинні бути одягнуті відповідно до погодних умов. При відсутності необхідного одягу, взуття, головного убору вони до заняття не допускаються.

32. Учні зобов'язані стежити за чистотою спортивної форми, після тренування приймати душ.

33. Необхідно утримувати зал і спортивні тренажери у чистоті, регулярно провітрювати приміщення.

34. Після закінчення тренування, вихід із залу чи іншого місця тренування здійснювати під контролем та з дозволу тренера-викладача.

Тренер-викладач

ДЮСШ «Спас» _____ (П.І.Б.)
(підпис)

ЗАПОРОЗЬКЕ КОЗАЦТВО

Виникнення і сутність запорозького козацтва

Початок виникнення козацтва сягає часів, коли в Північному Причорномор'ї вперше у світі приручили коня. Виникла (виокремилася) нова військова спільнота вершників-перша професійна військова верства. У зв'язку зі зміною кліматичних умов вони йшли на схід сонця. Відомо кілька таких хвиль еміграції в Індостан, Іран, Далекий Схід. Деякі роди поверталися на прабатьківщину.

Але частина з них залишалася, контролюючи рух по Великому степу, сидячи на переправах (бродах, перевозах) через ріки. У різні часи, різні народи називали їх по-різно-

му – арії, сколоти, бродники, берлаги, болоховники, черкаси, козаки.

Назва «козак» походить від слова «косак» – ніж, меч, косак – мечник.

У Московії українських козаків завжди називали **черкасами** – чарівні косаки.

Запорозьке військо

Виникнення **запорозького козацтва** було зумовлене колонізацією Середнього Придніпров'я, соціальними змінами в Польсько-Литовській державі.

Початки запорозького козацтва простежуються у 15 столітті, коли на вільні прикордонні землі Русі приходили найбільш сміливі і відчайдушні люди – окольничі бояри, безземельна шляхта, шибайголови, шукачі пригод. Вони приєднувались до козацьких ватаг, в яких умови життя примушували до військової організації. По дослідженнях сучасних істориків, становий склад Запорозького війська складався в основному із родових козаків та шляхти і тільки 5-7 відсотків міщан та селян.

Козаки будували коші і січі понад Дніпром, у верхів'ях Південного Бугу та їх численних притоках. Козацький устрій був демократичним. Об'єднувалися козаки в громади, всі питання вирішували на радах, де обирали отаманів та іншу старшину.

До середини 16 століття козацтво не представляло собою окремого організованого війська, але вже в першій половині цього ж століття почали з'являтися перші ватажки та організатори українського козацтва, нерідко ними виступали державні урядовці, старости (Бернард Претвич, Семен Полозович, Предслав Лянскоронський, Єстафій Дашкович, Дмитро Вишнівецький та інші). Вони запрошували козаків до організації захисту південного прикордоння від нападів татар, а козаки в цьому регіоні були реальною військовою силою.

За Дніпровськими порогами сформувалася військова корпорація «Славне Запорозьке Військо Низове», яке славилось своєю високою боездатністю і військовою майстерністю. Це досягалось завдяки тому, що воно було регуляр-

ним і значна його частина перебувала у бойовому режимі, тобто чергувала в бекетах на кордонах Запорозьких Вольностей, жила в куренях на Січі, займаючись повсякденною бойовою підготовкою.

В умовах постійного очікування небезпеки виник новий тип вояка-універсального, витривалого, готового до швидкої зміни обстановки і, що не менш важливо, такого, що сприймав свою військову діяльність крізь призму боротьби за Християнську православну віру, захист люду та краю. « Славне Запорозьке Військо Низове» було визнано як **Лицарський Християнський Орден** і Патріархом Константинопольським і Папою Римським.

Протягом свого понад двохсотрічного існування запорозькі козаки послідовно змінили вісім Січей: Хортицьку, Базавлуцьку, Томаківську, Микитинську, Чортотлицьку, Олешківську, Кам'янську й Нову або Підпільненську. Причинами перенесення Січей з одного місця на інше були частково більші зручності для життя в одній місцевості порівняно з іншою, частково стратегічні міркування, частково суто випадкові явища, наприклад, брак води, мала площа, шкідливість місцевості для здоров'я.

Звичаї та традиції у козаків

Доступ новака у Січ був за таких п'яти умов: бути вільною й нежонатю людиною, розмовляти козацькою (українською) мовою, сповідати православну віру, пройти спеціальне навчання протягом 5-7 років та прийняти духовну посвяту в козаки. А взявши участь у морському поході, козак ставав січовиком-лицарем. Після чого він мав право носити козацьку **чуприну**, яка показувала статус козака. Вся голова голилася чи стриглася при тілі, над самим же лобом лишали кругле пасмо волосся пальців у три ширини. Волосся те часом відростало у довгу косу, яку можна було зачесати на лівий бік, або обвести кругом голови і замотати за ліве вухо, або просто довести до нього і замотати. Частіше, коли вона була не дуже довга, тільки спускалася на вухо і кінець її теліпався на плечі. Вважалося, що така коса надає лицю дуже войовничий вигляд та оригінальну красу. Чуприну неодмінно носили за лівим вухом, як усі

відзнаки і нагороди. В Україні існував навіть спеціальний термін «чуприндир» – хоробрий, як запорожець, що носить чуприну на голові.

Як вхід, так і вихід із Січі були вільними; певного терміну перебування у Січі прийнятому не визначали: кожен міг виходити з неї, коли завгодно, й коли була потреба. Козак покидав Січ, коли в нього з'являлося бажання служити в якомусь з українських міст, коли надумав одружуватися й заводити власне господарство, покидав і тоді, коли йому просто набридало життя в Січі, або, як казали січовики, коли він «зажирів од козацького хліба». Зрештою, він знову міг повернутися, якщо виявляв своє бажання, коли вхопив де-небудь «шилом патоки» або «узнавши, почім ківш лиха».

Крім дорослих, які безперервно приходили в Січ, туди потрапляло немало й дітей чоловічої статі. Одних приводили в Січ самі батьки, щоб навчити їх там військового мистецтва, інших козаки захоплювали на війні й потім всиновлювали в Січі, третіх, особливо круглих сиріт, вони брали замість дітей, четвертих, найчастіше небожів або синівців, тобто племінників, випрошували у батьків, п'ятих просто заманювали до себе гостинцями й ласкою, а потім таємно завозили в Січ. Прихід жінок на Січ був суворо заборонений, будь то мати, сестра чи донька козака.

Січове товариство жило по **Звичаєвому праву** – неписане право козацького кола. Головною владою на Січі була Велика Рада. Велика Рада збиралася два рази на рік, або на вимогу товариства. Кожний рік 1 січня козаки збиралися на Січ для обрання кошового отамана, кошової старшини (суддя, писар, осавул) та розподілу промислів між куреннями.

Кошовий отаман отримував разом із булавою виконавчу, вищу судову і духовну владу над козаками. Другою посадою на Січі була посада кошового судді.

Символами влади на Січі були **клейноди**: булава у кошового отамана, печатка у судді, каламар у писаря, прапор у хорунжого, бунчук у бунчужного, тулумбаси (литаври) у довбиша, палиця у курінного отамана, пернач у полковника, гармати у пушкаря.

Січове товариство трималось на козацькому кровному побратимстві, яке називалось **мазкою братчиковою**. Обряд побратимства складався з кількох таємних ритуалів. Побратимство надавало великої сили козаку і всьому товариству. Воно було однією з потужних причин їхньої непереможності.

За злочини покарання і страти призначалися різні. Застосовувалися: прив'язання до гармати за зневагу до начальства, за грошовий борг, шмагання нагаєм за злодійство. Найчастіше карали биттям киями. Також використовували шибениці. Найстрашнішим було покарання за вбивство товариша – закопування злочинця живим разом із мерцем у землю.

Освіта у козаків

Между ними, говорит московский современник, были такие грамотеи, что и в лавре и в столицах редко отыскать можно было подобных им. На Січі були козаки, які могли складати латинською вірші і духовні кантати. Маса січового товариства по своїй грамотності перевищувала середнє, а може і вище дворянство московитів. Це стає зрозумілим, коли згадати, що Січ наповнювалась «вченими і недовченими спудеями» з кращих університетів Європи.

Але запорозьке військо не обмежувалося тільки пришлими грамотіями, а вибудовувало свою систему освіти. На землях Вольностей Запорозьких школи поділялися на січові, монастирські і церковно-приходські. Найстаріша запорозька школа запрацювала при Самаро – миколаївському монастирі, заснованому у 1576 році.

Січова школа поділялася на дві громади – старших і молодших, які обирали собі шкільних отаманів. Шкільні отамани організовували життя й побут учнів і зберігали громадські кошти. Гроші школярі отримували за читання псалтиря, за продажу ладану й свічок, за колядування тощо. Під керівництвом ієромонаха-уставника учні навчалися читати, писати, співати. Крім того вони вивчали військову справу. Школа забезпечувала Запорозьке Військо писарями, канцеляристами, а запорозькі церкви – дияконами та уставниками.

По запорозьких паланках при церквах були створені церковно-приходські школи, де навчалися діти з козацьких зимівників.

У 1754 році на Січі була створена школа за ініціативою кошового отамана Якіма Гнатовича, яка випускала паланкових старшин, писарів військових канцелярій.

У запорозьких козаків існував звичай підготовки молодиків безпосередньо досвідченими козаками. Коли хлопчикові виповнювалося 14 років, той козак, що привіз його, брав до себе на виховання в **джури**. Козак навчав джуру козацьким бойовим прийомам, мистецтву виживання, козацьким звичаям, а джура допомагав козаку – чистив зброю, порався біля коня та всіляко у походах.

Повсякденне життя козаків

У самій Січі жили винятково неодружені козаки, що називалися **лицарями** й **товаришами**. Тільки вони мали право голосу на радах, вершити всі військові справи й дуванити (розподіляти) здобич.

Козаки на Січі жили у великих будинках – **курінях** (від слова курити-палити). Курінь також виступав і як військово-адміністративна одиниця. Назву курені отримували від територій, з яких приходили до нього козаки, або по імені отамана, який цей курінь заснував. У кожному курені козаки вибирали свого отамана та іншу старшину, а також мали свої джерела фінансування і свою скарбницю. Всього на Січі було 38 куренів.

Не всі козаки були готові до постійної військової служби: частина мала поранення, деякі втомилися від постійної небезпеки і суворого життя на Січі. По землях Вольностей Війська Запорозького були розкидані численні хутори-зимівники, де жили вільні запорожці – зимівчакі. Лицарство жартома їх називало сиднями, гніздюками, гречкосіями. Ці козаки виходили із стану лицарства і мали право одружуватися і заводити сім'ю. Зимівники тяжіли до лісових масивів (товщами) й були опорними та поштовими пунктами січовиків. У будь-який момент запорожці могли знайти там і надійний притулок, і порятунок від погоні, й медичну допомогу.

Займалися козаки різним здобичництвом: звіриним ловом (лісичники, болоховці), рибальством (ниткоплути), торгівлею (чумаки). Поселення, зазвичай, виникали на місцях уходів, тобто промислів. Тут козаки рибалили й переробляли рибу, а також полювали на звіра (хутрянні промисли) та розводили бджіл. Завдяки уходам у 15-16 століттях козаки заселяли землі на схід і захід від Середньої та Нижньої Наддніпрянщини – від Дністра і Буга до Сіверського Дінця і Дону.

На освоєних землях, особливо в їхній північній частині, де було безпечніше від ординців, козаки на зимівниках створювали свої господарства, на яких сіяли хліб, копали городи, закладали сади, організовували різні ремесла. Умови степу були зручними і для вирощування коней, великої рогатої та дрібної худоби.

Серед козаків були стельмахи, теслі, ковалі, зброярі, кожум'яки, шевці, бондарі, тощо. Французький історик П'єр Шевальє писав: «Козаки міцні, спритні до всякої роботи, невтомні, сміливі і хоробрі». Йому свідчили історики польські, посли з Ватикану, перські купці, як письмові згадки про тодішню Україну.

Але й мирний гніздюк вмить міг обернутися на спритного воїна, добре озброєного кіннотника. Як приходила від кошового отамана «кругова оповістка», то всі бралися до зброї. Тож січовиків і зимівчаків сприймали як єдине запорозьке братство. Січовики, офіційно іменуючи себе «Славним Військом Запорозьким Низовим і товариством», мали на увазі своїх братів-зимівчаків.

Розвинена мережа зимівників дозволила створити на землях Вольностей Війська Запорозького адміністративно-економічні округи – паланки. На правому березі Дніпра – Кодацька, Інгульська, Бугогардська, на лівому – Самарська, Протовчанська, Кальміуська та Прогноївська. У паланках була своя старшина, яка складалась із полковника, писаря, під'есаула, підписаря і хорунжого.

Повсякденне життя запорозьких козаків на Січі складалось у такий спосіб. Козаки піднімалися на ноги зі сходом сонця, одразу йшли на річку купатися, потім молилися Богові й після молитви сідали за стіл до гарячого снідан-

ку. Час від сніданку до обіду козаки проводили по-різному: хто об'їжджав коня, хто оглядав зброю, хто вправлявся в стрілянині, хто лагодив одяг, а хто просто лежав на боці, попихкував із люльки-носогрійки, розповідав про власні подвиги на війні, слухав розповіді інших і викладав плани нових походів. Опівдні на башті стріляли з гармати. Цим пострілом кликали на обід, тоді кожен козак поспішав у свій курінь. До обіду ставали всі в коло біля образів, і отаман читав їм «Отче наш», і тільки після цього приступали до їжі. Їжу готували у кожному курені кухар і його помічники, обов'язком яких було приносити воду в курінь і тримати в чистоті казани й посуд. Страви готувалися у великих мідних або чавунних казанах (баняк), що навішувались за допомогою залізних гачків над кабицею в сінях кожного куреня і готувалися тричі на день на все наявне число козаків куреня, за що сплачувалося кухарю. Надвечір подавали вечерю. Добре поївши, козаки збиралися на майдані або над Дніпром до пісень, жартів, танців. Увечері, по заході сонця, козаки знову збиралися в курені; тут вони вечеряли гарячими стравами; після вечері одні молилися богіві, а потім лягали спати, узимку в куренях, улітку й у куренях, і на відкритому повітрі; інші збиралися в невеликі купки й по-своєму веселилися: грали на кобзах, скрипках, ваганах, лірах, басах, цимбалах, козах, свистіли на сопілках, свистунах і танцювали. З усіх музичних інструментів найбільш улюбленим і тому найпоширенішим інструментом у запорозьких козаків, була, без сумніву, кобза.

Козацька зброя

Холодна зброя козака

Зброя козаків була дуже різноманітною. Складалась вона з холодної та вогнепальної. Деяка зброя виготовлялася на Січі, але найбільше шанувалася зброя здобута під час бою. Козаки вміло застосовували наявну зброю, постійно підвищували свій рівень, а також вигадували нові прийоми застосування зброї, що надавало їм значної переваги перед супротивником.

Шаблі – ясна зброя. Козак при шаблі, шабля при козаку – вони завжди нерозлучні, як чоловік із жінкою. Недарма запорожці називали шаблю і сестрицею, і панночкою, і матір'ю рідною. Запорожці досконало володіли мистецтвом бою на шаблях – **ширмецією**. Козак міг шермецувати одразу двома шаблями, або шаблею і кинджалом. Запорожці використовували різні види шабель – килич, корабели, ординки. Особливо цінувалися у козаків булатки і домахи.

Ніж – товариш. Холодна колюча та ріжуча зброя. Запорожці використовували різноманітні клинки, які виготовлялися в кузнях Січі, та трофейну зброю, захоплену під час битв. Серед козаків були популярні і спеціальні металеві ножі.

Спис – ратище. «Козак без списа, як дівчина без намиста». Спис – холодна зброя у вигляді довгого древка, на кінці якого розміщено металевий гостряк. Спис перш за все колюча зброя, хоч деякі види списів були розраховані також на ріжучі та рублячі удари. Козаки віртуозно володіли списом. У їхньому арсеналі були маневри, що відволікали увагу противника. Використання списів було виправдано у боротьбі проти стрімкої кінноти.

Козаки широко застосовували бойові сокири, які використовували як зброю так і знаряддя праці. **Чекан** – невеличка сокирка з довгим руків'ям. Дехто озброювався **келепом**. На довгому держаку набивався молот, у якому з одного боку була п'ята, а з другого – зуб завдовжки з долоню. «А козак козачий звичай знає, келепом по ребрах торкає». Келепами запорожці розбивали панцирі своїх ворогів.

Ворожу кінноту стримували **бердишами** – сокирами з довгим руків'ям і лезом у формі півмісяця. Для скидання вершників із коней також призначалися і **алебарди** – сокири у вигляді спису, лезо якого на кінці переходило у гак.

Для зупинення ворожої кінноти в нагоді були **якірці** (рогульки). Вони представляли собою чотири металевих шиши, що стирчали в різні боки.

Велике значення у тактичних схемах запорожців відігравали лучники. **Луки** були двох типів – звичайні і далекобійні. У кожного лука був свій **сагайдак**. Він включав у

себе футляр для лука, що чіплявся з лівої сторони, та **колчан** для стріл, який чіплявся праворуч.

Зустрічались у козаків і **самостріли** – арбалети.

На грізну зброю в руках запорожця могло перетворитися будь-що, навіть звичайна **ногайка**.

Вогнепальна козацька зброя

Козаки досконало володіли різними видами вогнепальної зброї.

Так, католицький прелат Іен захоплюється гостротою зору січовиків, які за 100 кроків пострілом із пістоля «свічку гасять».

Із вогнистої зброї частіше за все козаки використовували пістолі, рушниці та фузії.

Пістолі

За козацької доби були поширені як коліщаті, так і кремневі замки, за допомогою котрих здійснювалось запалення пороху, що і призводило до пострілу. Запорожці, як правило, носили за поясом по 2 пістолі і ще 2 пістолі у кобурах на сідлі. Така кількість пістолів свідчила про високий рівень вогневої сили, як окремого козака, так і цілого козацького війська. Сам постріл із пістоля виконували переважно з однієї руки у різноманітних положеннях, включаючи і верхи на коні.

Рушниці.

Козаки використовували рушниці різного походження: турецькі, кримські, кавказькі, німецькі, польські, російські, місцевого виробництва.

Більш легкі рушниці (порівняно з мушкетами) набули значного поширення.

Запорожці під час таємних вилазок задля того, щоб ворог не помітив блиску зброї, ледь замочували стволи у розсолі, тоді втрачався блиск зброї.

Завдяки легкості рушниці з'явилась можливість вести бій у різноманітному положенні, у тому числі й сидячи на коні.

Рушниці активно використовували і для ведення залпового вогню по ворогу. При цьому застосовували як ряд-

ний принцип стрільби, так і ведення вогню лише найвлучнішими стрілками.

Фузія – рушниця, винайдена у Франції у 17 столітті. У козацьких військах мала поширення в 17-18 століттях, російського або європейського походження.

Для оборони фортець користувалися **плющиками** – це баштові рушниці. Серед інших видів вогнепальної зброї в козацькому арсеналі зустрічалися турецькі **яничарки**, а також примітивні **пицалі**, громіздки **аркебузи**.

У козацькому війську Богдана Хмельницького стрільці завчасно готували набої до мушкетів – **ладунки**. Кожний ладунок – це порція пороху з кулею, упакована в паперовий мішечок. Ладунки укладалися в ладівниці. Це дозволяло прискорити процес перезарядки мушкетів. Польська армія на той час не мала ладівниць, значно пізніше вони з'явилися і в західноєвропейських арміях.

Артилерія козаків

– Нумо, гармаші, відгукніться вогником! Дайте прикурити бусурманам. Запорожці також були великими майстрами артилерійської справи. Різні джерела повідомляють, що козаки добре знали багато типів гарматного озброєння. Гармата була незамінною за навального козацького наступу та оборони.

Гармати були трофейними, захопленими в турецьких та польських містах, а деякі надавалися правителями таких держав, які бажали залучити запорожців на свою службу.

Гармати у козаків були різних видів. Між собою вони поділялися на спецові, тобто мідні та залізники або залізні, а також за розмірами – потужні і непотужні. За застосуванням гармати були муроломні, польові і фортечні. Але найбільше гармат, які використовували запорожці, як правило, були малокаліберними. Це пов'язано з тим, що козацьке військо відзначалося великою мобільністю і тому використовувало легкі гармати.

Одним із найбільш давніх видів вогнепальної зброї козаків була **гаківниця**. Вона була завдовжки 1,5-1,8 м. і мала вигляд металевої труби з гаком і довгим металевим хвостом. Гаківниці через великий розмір і вагу рідко використовувалися.

ли поза укріплень. Для зменшення віддачі її чіпляли гаком за мур, наводячи за допомогою хвоста на ціль.

Мортири – короткі гармати, використовувалися для осад фортець.

Фальконети – це малокаліберні гармати, снаряди – свинцеві ядра. За деякими даними, запорожці заряджали фальконети замість ядер дробовим зарядом, що на ближніх дистанціях та в морських боях призводило до значного дробового осипу, вражаючи велику кількість живої сили супротивника.

Терасниця – терасна гармата, невеликого розміру на лафеті, пристосовувалась для стрільби вниз, розміщувалась на терасах оборонних стін.

Сорока (шмигівниця, органка) – козацький кулемет, це кілька стволів малого калібру, які закріплювалися на одному станку.

Богдан Хмельницький поставив гармати спочатку на вози, а потім на лафет із колесами і створив першу у світі рухому артилерію.

Особливою зброєю козаків були **шутіхи (літалки)** – вогнетні ракети. Козаки перші в Європі використовували ракети як зброю.

Розвідка

Орден в ордені – саме так можна охарактеризувати козацьких спецназівців та розвідників – пластунів, який складався із самих характерників. Вони вміли вийти мокрими з вогню, а сухими – з води. На Запорозькій Січі вони мали окремий Пластунський курінь. Основи розвідувальної служби у козаків були закладені ще на початку 16 століття за першого гетьмана Остафія Дашкевича. Характерники навчали козаків розбиратися у властивостях природи та використовувати їх на свою користь. Пластуни вміли залякати ворога, навіювали йому інформацію про свою силу і непереможність, могли проникати непоміченими у ворожий табір, наробити там лиха і неушкодженими повернутися до своїх. Розвідка, диверсії в тилу ворога, захоплення

язика, різні таємні операції – все це виконував козацький спецназ – пластуни.

До пластунівського курення приймали молодиків тільки з пластунівських родів, або запрошували козаків з інших куренів, які володіли спеціальними навичками і вміннями необхідними для пластунства.

Козаки-пластуни жили за своїм особливим **Звичаєм Спасом**. Пластуни володіли **козачим Спасом**, і тому інші козаки вважали їх голдовниками і химородниками. Серед пластунів було найбільше характерників.

Важке життя було у пластуна. Постійно перебуваючи на кордоні, в плавнях, вони весь час ризикували життям, mußно терпіли негоду і різні лиха.

«Пластун не зна розкоші, ні гаразд одіжних, поневіряється, а пластунства не кидає», – писав про пластунів отаман Чорноморського війська Яків Кухаренко.

Краще козацького пластуна-вивідувача не знайти. Козацький розвідник, подібно до вовка, «водою йде – не хлюпне, очеретом – не шелесне, лісом – не трісне, тихіше тіні ходить», «Козак все чує, про нього – нічого». На запитання, хто такі пластуни, лунала їхня мудра відповідь: «Вовча паща, лисячий хвіст – ото тобі наша сила і хист».

У портах Османської імперії в містах і фортецях Речі Посполитої та Московському князівстві у пластунів були свої вивідувачі, які утворювали агентурні мережі, за їх допомогою пластуни збирали необхідну інформацію і через купців, чумаків, мандрівників, послів доставлялась її на Січ.

Пластуни також виконували функції внутрішньої служби безпеки. У Пластунівському курені готували козаків для виконання рейдів у тил ворога, захоплення «язиків», а також різних диверсій.

У Запорозькому війську були сторожова служба й дозор. Козацькі розвідувально-сторожові підрозділи розташовувалися в **бекетах** (застави). Бекет складався зі спостережної вежі, хвигури – бочки зі смолою, а також бурдюга (землянки), де жили козаки. Бекети розташовувалися на кордонах Вольностей Війська Запорозького. Для спостереження за місцевістю козаки також використовували давні могили-кургани, або насипали нові. Винаходом козацт-

ва була система димової сигналізації. На бекетах і вдень і вночі чергували спостерігачі. Побачивши ворога, козаки підпалювали хвигури, чорний дим підіймався в небо, сповіщаючи про небезпеку. На іншому бекеті бачили димовий сигнал і підпалювали свою хвигуру і так до самої Січі. Система бекетів дозволяла в короткий термін сповістити на Січ про наближення ворога.

Тактика і стратегія козацьких походів

Козацьке військове мистецтво формувалося століттями, ще за доби походів київських князів.

У 16-18 століттях армії вже мали поділ на роди військ: кіннота (важка, легка), піхота (пikінери, латники, мушкетери тощо), артилерія, флот. Запорозьке Військо не мало окремих родів військ, але кожен козак був універсальним воїном, здатним вести бій як на суходолі (піхота, кіннота), так і на воді.

Основним родом Війська Запорозького була козацька піхота, для якої обирались оптимальні напрямки озброєння та спорядження. Пріоритетом у виборі вогнепального озброєння для козацької піхоти обумовлений був потребою послабити, а у поєднанні з рухомим табором і звести на нівель тактичну перевагу татарської та польської кінноти. Ця особливість Запорозького Війська складалася історично, ведення бойових дій у голому степу з ворогом (татарами), невелика чисельність, а також час нападу, якого неможливо було передбачити, примушувало запорозьких козаків виробляти власні тактичні прийоми, якими стали використання піхоти для захисту табору з возів, шанців, вогню з мушкетів та артилерії.

Головними рисами запорозької тактики на суходолі були раптові напади, засіки, нічні рейди. Вдень казаки відволікали ворога малими боями, щоб уночі атакувати його й зненацька заскочити в пітьмі. Свої раптові напади по ворогу козаки здійснювали, використовуючи природні умови і особливості місцевості.

Під час бою піхота шикувалася тришеренговим строєм – **батавою**. Стріляла перша лава і робила два кроки назад (дві інших – крок вперед), заряджала мушкет і робила

крок вперед, готуючись до стрільби, насипала з натруски порох на полицю замка, робила ще крок вперед і, прицілившись, стріляла. Для прискорення стрільби використовувалась і інша тактика, коли стріляла тільки перша лава, третя заряджала, друга подавала мушкет. Батовий стрій дозволяв робити до 6 пострілів за хвилину, що на той час було неймовірно швидко.

Типовий бойовий порядок виглядав таким чином. У центрі бойового порядку ставилась кіннота, що шикувалася в три-чотири шеренги. На флангах розташовувався батовий стрій. У розривах між піхотними підрозділами ставилась артилерія. Козацька атака проводилась лавою, що являла собою шеренгу із загнутими краями, які охоплювали ворожі підрозділи з флангів.

Під час особливо жорстоких битв застосовувалися й інші бойові лади: **розгардіяшем** – коли козацьке військо невеликими загонами врзалися у стрій ворога, **галасом** – коли козаки змішувалися з ворожим військом, і кожний окремо вів бій, в обороні діяли **триангулою** (трикутником).

Найпопулярнішим серед козаків був бойовий порядок, що називався **табором**. Такий порядок застосовувався на марші, в обороні та в наступі. Він будувався з возів, зкріплених ланцюгами у кілька рядів та побудованих чотирикутником, півмісяцем або овалом. Наперед виводилися три-чотири гармати, з боків по одній, позаду дві. Військо перебувало в середині укріплення. Наступаючи на ворога, піхота виходила назовні, але в разі небезпеки поверталися під захист возів. Сучасники називали табір «рухомою фортецею», бо козаки під прикриттям возів могли долати сотні кілометрів голим степом.

У козаків здавна був поширений засіб індивідуального захисту від ворожого обстрілу – самообкопування, тоді ще невідомий у Західній Європі. Кожен козак вправно міг орудувати лопатою, ломом, мотикою (шанцеве знаряддя). Для будівництва редутів, складних фортифікаційних споруд у запорожців існували особливі саперні загони. Такі козаки й називалися **грабарями**, **могильниками**.

На війні запорозький козак відзначався розумом, хитрістю і умінням. Для штурму фортець січовики викори-

стовували різні підкопні мудрості, облогові вмілости, зокрема **гуляй-город** – прообраз сучасних танків, спеціальні пристрої з дерев'яних щитів на колесах, або полозах з отворами (амбразурами для рушниць і гармат).

В обороні застосовувався **часник** – загострені палі, якими оточували табір.

Сильний жах охопив армію Чернецького, як побачила «вогненні колеса», воїни кричали: «Це божа кара!» і тікали світ за очі. Це «страхіття» винайшов Іван Богун. Звичайне колесо обмотували ганчір'ям, обливали смолою, підпалювали і пускали котитись із кріпосної стіни. З великого переляку військо Чернецького втікало.

Запорожці застосовували і біологічну зброю. Брали великий горщик, закривали його, залишаючи невеликі отвори, і заводили в нього сім'ю ос. А коли йшли в похід, закривали горщик і забирали із собою. Під час облоги кидали горщик в башти фортеці, або трюм ворожої галери. Горщик розбивався злі осі нападали на ворогів.

Для того щоб налякати ворога, запорожці нерідко самі поширювали в свою силу і непереможність неймовірну чутку, змушуючи її інших вірити в це.

Козацький флот

Козаки часто вируджалися в далекі морські походи, щоб врятувати своїх братів із турецької неволі.

Військова майстерність козаків повною мірою виявлялася і в морських походах. На Січі взагалі вважалося, що справжній козак – лицарь лише той, хто бував у морських походах, випробував себе в морських боях. Тільки дотримуючись суворих похідних законів, можна було перебороти і стихію, і ворога.

Козацький флот складався з легких та надзвичайно маневрених човнів – **чайок**. Вони рухалися завдяки **гребкам** (веслам), або вітрилам. У чайок не було різниці між кормою і носом, з обох боків чіплялися кермові весла і для зміни напрямку руху їм не треба було розвертатися.

Основу днищ чайок козаки робили зі стовбурів верби або липи, належним чином видовбуючи та обтісуючи їх. Далі корпус формувався зі шпангоутів (кокор), на які

кріпили дошки, їх дуже ретельно припасовували одну до одної, а щілини між ними забивали клоччям. Борти цих суден, довжина яких сягала до 20, а ширина до 4 метрів, просмолювали, а потім обшивали тугими оберемками сухого очерету, які називалися **биндами**. Це робилося для того, щоб підвищити плавучість човнів. Ніяких надбудов та захистків од негоди козаки на чайках не робили. Було також по 10 гребків з кожного борту. Щодо залого, то вона, залежно від розміру судна, становила від 50 до 70 чоловік. Озброєння: 6 фальконет, рушниці, луки, пістолі, списи.

Чайки дуже схожі на човни вікінгів. Це було доведено в наші часи при спробі реконструювати козацькі чайки. Тому логічніше називати чайки не човнами, а малими бойовими кораблями, на яких мореплавці досить упевнено могли виходити у відкрите море, долати великі відстані і ставати до бою з ескадрами, що склалися з кораблів значно більших за своїми розмірами.

«Ой пустились наші запорожці через море дубом», – співалось у козацькій пісні. **Дубами** називалися великі каботажні судна. Вони використовувалися для перевезення вантажів. Були у запорожців й інші човни: довбанки, байдаки, липи, каюки.

І місяць, і два, і три тривали морські одісеї запорожців. До далеких походів бурхливими водами готувалися ретельно. Козацькі мореплавці сподівалися на небесних і потойбічних заступників, проте налягаючи на весла. «Богові молитися, а до берега гребися», – жартували з цього приводу.

Готувалися до походу потай, мовби пораючись по господарству. Полишали Січ без галасу, швидко, тихо, чітково, звичайно в темну ніч перед молодиком або в негоду. Вислизнувши з гаваней-тиховодів, судна збиралися до купи і просувалися тісним порядком. Попереду під отаманським прапором йшла чайка кошового, котрий виконував загальне командування флотилією, а на кожному судні був свій чайковий отаман.

Шлях з Великого Лугу до моря ряснів перешкодами. Турки намагалися замкнути водяний шлях, перегородивши Дніпро ланцюгами від фортеці Кизикермен (м. Берис-

лав) до містечка Асланкирмена (м. Каховка). Але козаки, дочекавшись ночі, пускали по течії стовбури великих дерев, котрі бились об ланцюг, сполохали турок, які починали стрільбу з гармат. Дочекавшись, коли турки випалять заряди, запорожці швидко проходили небезпечну ділянку Дніпра. Стрімкі козацькі чайки від дніпровських берегів добиралися до Трапезунда, «спровергали до фундаменту» Синоп, залітали у Босфор, «мушкетним димом обкурювали» Стамбул, грабували Варну, «брали на шаблю гарнізони Несерба й Балчика, штурмували Ізмаїл і Акерман, «давали нюхати пороху» туркам на островах у Мармуровому морі й на єгипетському березі.

Були тактичні особливості та спеціальні способи боротьби і в морських боях проти турецьких кораблів. Передусім запорожці вміло використувували можливості своїх човнів. Чайки зовсім близько підходили з-під сонця або вночі до турецької галери, і козаки, непомічені ворогом, швидко атакували. Ця тактика морського бою називалася «**крутити веремію**». Але морські походи не обмежувалися сутичками з галерами. Вони також нападали з моря і на самі морські фортеці.

Турецький хроніст Мустафа Наїма писав: «Можна чесно сказати, що в усім світі не знайдете людей більш сміливих, котрі менш піклувалися б про життя, менше боялися б смерті; досвідчені в морській справі люди розповідають, що ця голота своєю спритністю й відвагою в морських битвах страшніша за всякого ворога».

Козаки першими у Європі почали використовувати підводні човни. Французький філософ монах-єзуїт Р. Урньє (в інших джерелах Фурньє), відвідавши Константинополь у 1595 році писав: «Тут мені розповідали зовсім незвичайні історії про напад північних слов'ян на турецькі міста й фортеці. Вони з'являлися несподівано, піднімалися просто з дна моря і наводили жах на варту і всіх берегових жителів. Мені й раніше оповідали, ніби слов'янські воїни перепливають море під водою, але я вважав це за вигадку. Тепер же я говорив з тими людьми, які були свідками підводних набігів слов'ян на турецькі береги».

Торпеди теж винайшли козаки. Колоду видовблювали із двох боків (одна заглибина для заряду, інша для пороху) і підпалювали порох... По воді колода пливла із шипінням і димом прямо на турецьку галеру, а стикнувшись із нею, вибухала, пробивала дірку у борту і всередині спалахувала пожежа. Турецькі моряки волали «шайтан» і кидалися у воду. Звичайно, це не сучасна торпеда, але початок зроблено козаками!

Ще одне ноу-хау запорожців – підводне мінування. У найглибшому місці річки топили величезну залізну кулю з двома вухами. До тих вух добрячими вузлами кріпили дві міцні і довгі мотузки. Одну прив'язували до деревини по один берег річки, а другу по іншій. Мотузки пропускали крізь рогатину між стовбуром і дебелою гіллякою високо над землею, після чого до неї кріпили величезного каменя у сітці, а сітку підв'язували до гілляки. Варто було ворожому судну зіткнутися з підводною міною, як козаки перерубували мотузку, що тримала сітку з каменем. Камінь, падаючи додолу, тягнув за собою мотузку, яка кріпилася до вуха кулі. Куля під тягарем каменя піднімалася вгору і таранила днище судна. Лише один козак, однораз рубонувши шаблею, міг потопити цілий корабель ще й підняти ворогів на сміх: «Підіймайте, свині, хвости, бо глибоко водою брести».

Реєстрові козаки

Реєстровими козаками називали тих козаків, які офіційно були взяті на службу до короля Речі Посполитої та занесені в особливий список – **реєстр**. Коли українські старости намагалися організувати козацькі відділи головним чином для боротьби проти татар, польські королі вважали, що створення урядових козацьких формацій допоможе контролювати козацькі рухи й стримувати татарські акції проти козаччини, або захищати південні кордони від нападів турок і татар.

Вперше військо реєстрових козаків з'явилося у 1572 році, коли польський король Сигизмунд II Август доручив найняти з низових козаків на службу 300 осіб. Але ці козаки ще не мали ніяких особливих привілеїв.

За часів короля Стефана Баторія у 1578 році була здійснена так звана козацька реформа, за якою вже 600 козаків наймалися на службу із внесенням до реєстру. Вони отримали чималі привілеї: право землеволодіння, право власної військової та судової влади, звільнялися від податків. Реєстрові козаки одержували платню грішми й одягом.

Відтоді зустрічаємо назву реєстрові козаки на противагу нереєстровим козакам, які були поставлені у напівлегальне становище.

Реєстрові козаки були зобов'язані відбувати службу на Наддніпрянщині й посилати за наказом польського уряду загони на Дніпрові пороги. Намагання короля Стефана Баторія і його наступників контролювати через реєстр зростання українського козацтва виявилися марними.

Кількість реєстрового війська в різні часи дуже відрізнялась. Якщо у 1617 році їх налічувалася лише 1 тисяча, то вже в 1619 – 3 тисячі. А під час Хотинської війни 1620-1621 років у Сагайдачного було вже 40 тисяч реєстровців. Але після повстань 1620-1630-х років реєстр було зменшено до 6 тисяч та були накладені інші обмеження. Під час Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького козацький реєстр коливався від 20 до 40 тисяч.

Після 1654 року назва «реєстрові козаки» поступово вийшла з ужитку і замінилася термінами «городові козаки», а з 1735 року – «виборні козаки».

Культура козаків

Вихована в лицарському дусі душа козака завжди прагнула прекрасного. У вільний від походів час, на відпочинку козаки розважались співом, танцями, грою на різних музичних інструментах. У козака при собі завжди були кобза, сопілка або дримба. Все життя січовика супроводжувала пісня: в поході, роботі та на відпочинку. Пісня для козака – це певна медитація, налаштування на той чи інший вид діяльності. Були серед козаків і професійні музики, недарма тулумбаси і сурми відносилися до кошових клейнодів. Ці інструменти виконували сигнальні функції, а також за допомогою їх отаман керував військом під час бою.

Для навчання музик існувала на Запоріжжі школа вокальної музики й церковного співу. Вона розташовувалася спочатку в слободі Орловщина, а в 1770 році була перенесена на Січ. Керував школою «знаменитий читака й співака» Михайло Кафізма. У школі навчали співу, готували читців і співаків для церков і парафій. Знамениті на Запоріжжі полкові оркестри, в які входили кобзарі, довбиші, сурмачі, трубачі, а також скрипалі, цимбалісти й органісти, і які поповнювалися випускниками цієї школи, були відомі далеко за межами України. При школі створювалися групи виконавців-лицедіїв, які ставили вертепну лялькову народну драму. Личедії були також організаторами різноманітних урочистостей, карнавалів, що влаштовувалися під час свят та після повернення запорожців на Січ із військового походу.

Окремо треба сказати про козацькі танки, яких у козаків було багато, такі як: метелиця, гопак, вихиляс, а у пластунів – повзунець. Козацькі танці особливий вид психофізичної підготовки, в яких закладена бойова рухівна база козацьких бойових мистецтв. Танцюючи на відпочинку, козак теж тренувався, готуючи себе до бою. Недарма на Січі казали: козак гуляє – сили набуває.

Особливо хочеться відзначити такий феномен козацтва, як кобзарство, а правильніше **старцівство**. Багато козаків, не здатних нести службу, ставали кобзарями. Вони не тільки співали, а виховували козаків, а коли треба – наставляли на козацькі справи. Кобзарі-лірники несли в народ правду про козаків та їхні прагнення захистити знедолених, зберегти православ'я, побудувати справедливе суспільство. У кобзарстві склався особливий мистецьких жанр, **козацька дума**, – це пісня – розповідь про життя і подвиги козаків.

Тип козака-кобзаря був улюблений в Україні. Образ козака Мамаєя поміщався не лише на стінах чи дверях світлиць, але й на вуликах та днищах скринь. У музеях зберігаються численні старі малюнки козака Мамаєя пензля народних митців.

Але кобзарі, користуючись великою славою, як у себе, так і на чужині, не лише наживали «статків-маєтків», але уміли й умирати, накладаючи головами за волю своєї бать-

ківщини. Вони часто були тими людьми, яких пізніше стали називати агітаторами. Перед повстанням узагалі, а особливо під час Хмельниччини, по всій Україні, здебільшого із Запорозької Січі, розходилися кобзарі й своїм співом та грою на кобзі роздували іскри народного гніву, закликаючи народ до боротьби проти гнобителів України. Дзвін кобзи, глибоко поетичні й закличні тексти дум пробуджували національні почуття людей в різних куточках України. До їхнього голосу прислухалися дорослі й діти, на поклик кобзи шикувалися в ряди народних месників нові ополченці. Коли такі кобзарі попадалися до рук ворогів, були люто покарані. Відомий факт: коли польські магнати вчинили суд над козаками в Кодні, що на Житомирщині, то спочатку засудили до страти «через палі» трьох кобзарів.

Кобзарі мали свою особливу секретну мову, що зветься лебійською. Нею вони користувалися при виконанні функцій розвідників, як в Україні, так і в далеких краях. Розмовляли вони між собою, а ніхто не в змозі був підслухати їх.

Під Хмельниччиною був створений цех «кобзарів-лірників і всього незрячого братства».

На Січі було чимало поетів, кобзарів, художників, співаків, танцюристів. Духовне життя Запорозької Січі було багатогранним, змістовним і цікавим.

Вплив козацької культури не обмежувався тільки землями Війська Запорозького, а й мав велике значення для всієї Русі-України, де сформувався особливий мистецький стиль – **козацьке бароко**. У стилі козацького бароко будувалися церкви і світські будівлі, писалися ікони і картини. Тогочасна література Русі-України залишила нам твори, написані в стилі козацького бароко. Хотілось би згадати і про козацькі часописи, і приклади листування козацьких писарів, написаних в кращих європейських традиціях.

Після служби

Коли козак не міг за віком, або пораненням воювати і нести службу, він переходив у абштинтовані козаки, а з часом міг стати січовим дідом. Січові діди – це совість козацького товариства. Січові діди контролювали кошового

отамана і мали право вето на рішення кошової ради в разі порушення Звичаєвого права.

Багато козаків йшло в монастирі замолкувати свої гріхи і молитися, просити захистити січове товариство у Бога нашого Ісуса Христа і Пресвятої Богородиці.

Козацькими монастирями в Україні були Тахтемирівський, Самарський, Святогірський.

На святому Афоні в 1747 році при підтримці запорозьких козаків був засновано козацький скит «Чорний Вир». Іконостас для нього виконано у стилі козацького бароко майстрами богомазами із Січі.

У скит брали благочестивих і нежонатих козаків, схильних до молитовного.

Запорозьке січове товариство підтримувало грошима монахів Афона.

Відомо, що козаки ставали святими, як останній кошовий отаман Петро Калнишевський, і не тільки в Україні й Росії. Мощі одного з найбільш шанованого святого Греції – українського козака з Полтавщини св. Іоана Руського покояться в Греції (острів Ебея, Нео-Прокопійон, Греція). Щодня і сьогодні сотні віруючих з усіх кінців Греції приїздять до його чудотворних мощів, а на його свято тисячі людей пішки долають великі відстані, аби вклонитися святому козакові і отримати від нього зцілення. Греки глибоко шанують нашого святого співвітчизника.

Відродження сучасного козацтва

12 жовтня 1991 року із чоловічої половини хору «Запорозькі козаки» було створено Хортицький курінь. А 18 жовтня зібралась ініціативна група по створенню нової козацької громадської організації. Ініціативній групі були передані списки козацького товариства «Запорозька Січ», яке на той час перестало існувати.

8 грудня 1991 року в будинку культури ЦНПТІМЕЖу відбулася установча рада Запорозького козацького Коша, на якому були присутні керівники Українського козацтва, козаки Хортицького і Пластунівського куренів (був створений з «Козацького братства»), а також козаки, що входили до козацького товариства «Запорозька Січ». Рада затверди-

ла статут і програму діяльності організації. На раді було обрано Володимира Мельника отаманом Запорозького Коша.

Основними напрямками діяльності козацького товариства стали: духовне відродження, пропаганда козацької ідеї та козацьких традицій.

14 січня 1992 року отаману Запорозького Коша в Запорізькій обласній Раді народних депутатів було вручено свідоцтво про реєстрацію Запорозького козацького товариства «Запорозька Січ». 15 січня була проведена Козацька рада, на якій відбулась презентація Запорозького Коша. Перед початком зібрання службу провів священник Української Автокефальної Православної Церкви. У квітні відбулась презентація «Запорозької Січі» в Запорізькій облдержадміністрації.

У грудні 1993 року відбулась презентація козацького ансамблю пісні і танцю «Козаки-запорожці», куди перейшла частина козаків із хору «Запорозькі козаки». Співзасновниками ансамблю були: Запорозьке козацьке товариство «Запорозька Січ», підприємство «Мотор Січ» і концерн «Запоріжтрансформатор» (Договір №191 від 12 червня 1992 року «Про заснування ансамблю «Козаки-запорожці» при Запорозькому козацькому товаристві «Запорозька Січ»). Але ансамбль був переданий Запорізькій обласній філармонії, як козацький ансамбль пісні і танцю «Запорожці».

У 2011 році Велика Рада Запорозького Війська Низового «Запорозька Січ» обрала кошовим отаманом директора ДЮСШ «Спас» Костянтина Рижова, якій обіймає цю посаду і по сьогодні.

Під керівництвом кошового отамана Костянтина Рижова була створена «Січова школа», а також при курені «Оберіг» (отаман Андрій Верещака) була створена «Школа травників».

З 2011 по 2015 роки козаками було проведено 4 походи на козацьких чайках.

Козаки Пластунівського куреня Запорозького Війська Низового «Запорозька Січ» під орудою курінного отамана Михайла Преображенцева організували і провели I фести-

валь «Запороги», присвячений початку визвольної війни під приводом Богдана Хмельницького.

Козаки Запорозького Війська Низового «Запорозька Січ» взяли участь у реконструкції Хотинської битви, організованої ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» разом із Дніпропетровською обласною державною адміністрацією. Ця реконструкція Хотинської битви проходила 14 липня під Новомосковськом в Новоселиці в рамках фестивалю «Зе бест Сіті».

Козаки Війська показали свою звитягу у I Всеукраїнських козацьких іграх «Запорозька Слава», присвячених свята Покрови Божої Матері, Дню Українського козацтва та Дню міста Запоріжжя.

У 2013-2014 році козаки Запорозького Війська Низового «Запорозька Січ» із самого початку брали активну участь у Революції Гідності, в заходах протистояння владі Віктора Януковича. Козаки постійно чергували на майдані в Києві, брали участь у акціях протестів у м. Запоріжжі. Коли в Запоріжжі була створена Самооборона, при ній козаками Пластунівського куреня Запорозького Війська Низового «Запорозька Січ» був сформований підрозділ «Пластунівський курінь», який взяв на себе створення блокпосту, на самому небезпечному напрямку – донецькій трасі. Також козаки чергують і на інших блокпостах у Запорізькій області. Козаки брали участь в охороні Запорізької обласної державної адміністрації та Управління Служби Безпеки України в Запорізькій області. Багато козаків-запорожців захищають Україну від московських окупантів на Сході країни.

Кошовий отаман Костянтин Рижов разом з делегацією ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» (президент Олександр Притула) презентував Українське козацтво і його бойове мистецтво «Спас» на Всесвітньому фестивалі бойових мистецтв, який проходив у Кореї з 28.08 по 01.09.2014 р.

Козаки Запорозького Війська Низового «Запорозька Січ» активно беруть участь у роботі та заходах, які проводить координаційна рада з питань козацтва при Запорізькій обласній державній адміністрації.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ БАТЬКІВ

Людина створена за образом та подобою Божою. Батьки реалізують свій Божий початок через дітей, даючи їм життя, виховуючи та спрямовуючи на життєвий шлях.

Всі батьки мріють бачити свою дитину здоровою та сильною, вродливою та розумною, щоб юнак та юнка стали справжніми людьми. Саме тому ми спрямовуємо дітей до досвідчених вчителів або в елітні школи.

Шановні батьки! Ваша дитина розпочала тренування в Дитячо-юнацькій спортивній школі «Спас». Разом із цим відповідальним кроком життя Вашої дитини докорінно зміниться.

На шляху до опанування козацького бойового мистецтва «Спас» її супроводжуватиме досвідчений вчитель, який навчить долати труднощі та розділить радість перемог, однак **Ваша участь у спасівському житті дитини є вкрай необхідною!** Тому:

- створіть навколо дитини захисний кокон із вашої любові та турботи.

Не забувайте про молитву та **благословіння**.

- підтримуйте дитину в її прагненні до самовдосконалення, заохочуйте за успіхи та не допускайте лінощів;

- будьте до дитини вимогливими, але справедливими, не дозволяйте ховатися від труднощів, а допоможіть їх вирішити;

- організуйте режим дня дитини з урахуванням графіку тренувань та необхідного відпочинку;

- привчайте дитину до **здорового способу життя** – ранкова зарядка, загартування, здорове харчування та сон;

- не переобтяжуйте дитину великою кількістю додаткових занять у школі та спортивних секціях (при перевантаженні дитини ефективність втратять будь-які заняття!);

- не забороняйте дитині відвідувати тренування через негаразди у школі, адже за програні змагання Ви не забороните їй відвідувати школу;

- **забезпечте дитину необхідною формою та спорядженням для тренувань;**

- дізнавайтеся у вчителя про успіхи та труднощі Вашої дитини під час тренувань, можливість їх подолання, необ-

хідність виконання додаткових вправ дома, **прислухайтеся до рекомендацій тренера**, адже виховання дитини – це наше спільне завдання;

- контролюйте виконання дитиною домашніх завдань (вивчення козацьких пісень, написання рефератів, інше), бо вони є **обов'язковою** частиною навчання у Школі «Спас»;

- беріть участь всією родиною у заходах та святах Школи «Спас», відвідуйте змагання, бо це – важлива підтримка для дитини, адже тільки **власним прикладом** ми можемо навчити дитину бути сильною, здоровою та успішною!

Козак повинен бути сильним. А що це значить?

Це мати насагу діяти та брати на себе відповідальність за свої дії.

До хлопця з трьох років потрібно ставитись, як до дорослого, треба з ним розмовляти, радитися, пропонувати. А також дуже важливо давати право вибору. Ти козак, тобі й вирішувати.

Намагатися не карати за помилки, а створювати йому умови для того, щоб хлопець сам їх виправляв.

Головне у вихованні козака – це формування цінностей. На першому місці мама, як втілення жіночого початку. Спочатку для мами, далі для слабшого (молодші брати та сестри, домашня тваринка тощо), а тільки потім для себе.

Матусин голос для дитини – це його внутрішній голос. Коли мама весь час сердиться, нервує, канючить, що хлопець не такий, як їй хотілось би, то закладається програма невдач і хвороб. І навпаки: коли цей голос підтримує, схвалює, дається **установка** на щастя, на долю, на здоров'я, то всі психоемоційні процеси будуть у нормі.

За допомогою цих слів мати наповнює своєю любов'ю дитину:

«Я тебе дуже люблю. – Ти – найдорожче, що у нас із татом є.

- Ти сильний, розумний, добрий, як козак.

- У тебе козацьке здоров'я».

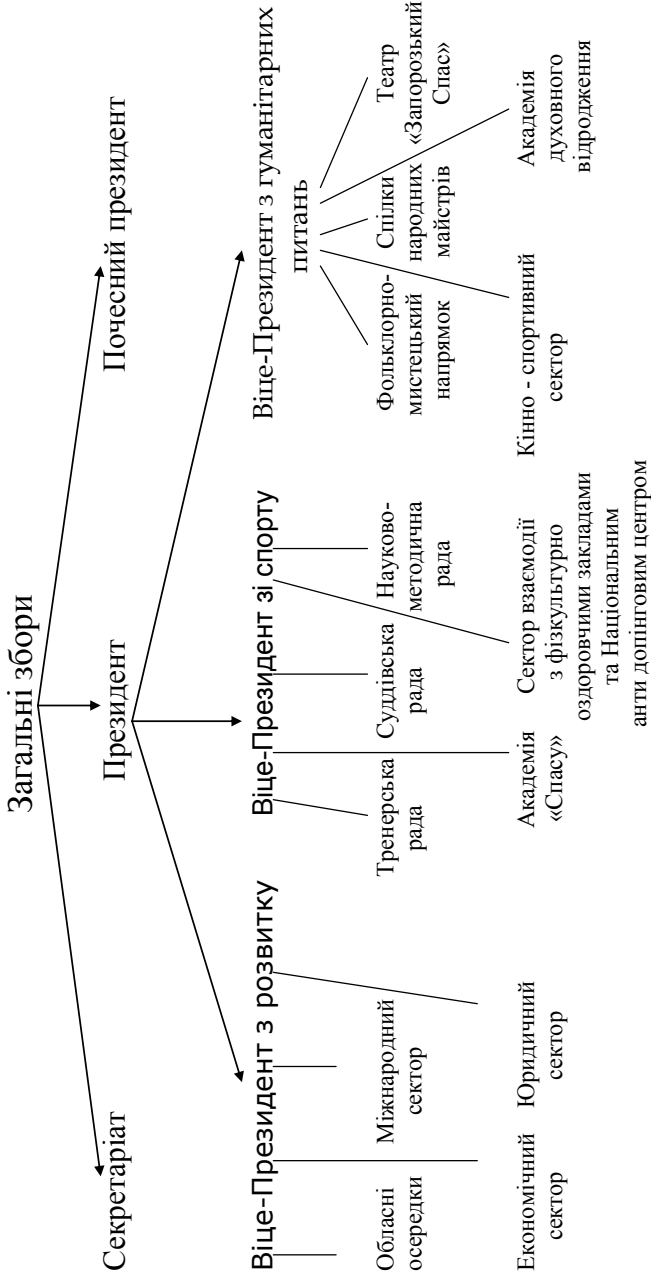
На ніч необхідно співати українські колискові, розповідати козацькі перекази та казки.

Козацькому роду нема переводу.

ДОДАТКИ

СТРУКТУРА ВГО «ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ «СПАС»

«МАРШ Спасу»

Слова П. Юрика,
музика Є. Пасічника

У бій хоробрі вої Святослава
На десятьох один ішли колись,
По всій Русі котилась їхня слава,
Синами Київ сонячний гордивсь!

У спадок нам від прадідів дісталось
Мистецтво «Спас» – як сила тих віків,
Щоб українські душі гартувались
І рідний Край героями розцвів.

Приспів:

Ростуть зі «Спасу» вої патріоти,
Їм перемога світить у боях,
Бо Україна – мудрості криниця,
Козацький рід – міцний, неначе криця,
Бо майорить над нами синьо-злотий
Із Сонця і Дніпра священний стяг!

2 р

Рука звитяжця гріла плуг і зброю,
Стрясала Кафу, Варну, Цареград
І наш козак – могутній, славний воїн
Став персонажем дум, пісень, балад.

Мистецтво «Спас» – правічне і святинне.
У нього Дух і Сила – два крила,
Ми зробим все, щоб рідна Україна
Як птиця Фенікс щастям ожила!

Приспів той-же.

«МОЛОДИК»

(вимоги до «Молодика» I-VII ступенів школи «Спас»)

I СТУПІНЬ

«Молодик» I ступеня повинен знати й вміти:

1. Техніка: стійки «свічка», «стовп», «рамка» (скісна, пряма, розкоса), «вершник», «лук», «лошак», «кінь», «сокіл», «журавель», «плуг», «скрутка», присід, «припад», «павучок»; швидкі та впевнені переміщення. Удари руками: стусани – прямий, «коса», «крюк». Удари ногами: копняки – прямий, скіс, підсік. Падіння, самоперекиди: через «крило сокола» (вперед, назад), через плече, назад з виходом у стійку, вперед, назад, на бік (правий, лівий). Виконання початкових елементів бойових козацьких танців: переміщення з примовками, «павучок», «дзига», «бочка»;

2. Історія: загальна історія Запорозького козацтва; знати «П'ятерик»; виконання «Маршу «Спасу»; зацікавленість «Спасом».

«Не лізь поперед батька в пекло!»

II СТУПІНЬ

«Молодик» II ступеня повинен удосконалювати I ступінь, знати й вміти:

1. Техніка: удари руками: «вкляк», «молот», «дзига», 7 зв'язок руками; удари ногами: копняки – боковий, «лошак», тинки – внутрішній, зовнішній, з поворотами на 180°-360°; коліном – «тин», «здриг»; захист: блокування по колу, затули, центральний, кулачний, «щит»; кидки: методи виведення з рівноваги, 8 типових кидків «Спасу» – заступ, перетуп, через «тин», через спину, через груди, «млин», захоптом двох ніг, переднє підсікання; бойова гімнастика: «колосо», підйом розгином, вихід у стійку з положення лежачи; виконання початкових елементів бойових козацьких танців: «Сонечко», «Мітла», «Коза», «Злидень», «Повзунець», «Павучок»; знання та вміння з тактики й техніки ведення поединку по трикутнику, квадрату.

2. Історія: знання засад військової культури українського народу, військових звичаїв запорозьких козаків; вико-

нання пісень: «Літа орел», «Червона калина», «Ой на горі», «Любо, браття, любо», «Віс вітер».

3. Перемога в 7 поєдинках з «Молодиками» I ступеня, або у 3 з «Молодиками» II ступеня.

4. Пропаганда здорового способу життя за «Спасом».

**«Завжди прислухайся до себе,
коли чуєш Правду в собі, то ти незборимий!»**

III СТУПІНЬ

«Молодик» III ступеня повинен досконало володіти I та II ступеннями, знати й вміти:

1. Техніка: удари руками – «рогач», «черепаха», 7 зв'язок руками; удари ногами: довга передня та задня «мітла», «поллоз», «крюк», удари нижнього рівня «шкварки»; захист: пересування по колу, «гойдок», ухиляння, присядка, «повзунець», «павучок»; засади активного захисту на суглоби, переміщення на 3 рівнях; кидки: – 8 типових кидків: підхват під одну ногу, підхват під дві ноги, «пістоль», за ноги збоку, заступ після захисту від удару ногою, « крило сокола», «шттовхач», «осадка»; шкварки: больові на руки – важіль збоку, важіль між ніг, «вузол» ліктя; больові на ноги – защемлення ахіллового сухожилка, защемлення гомілки; задушливі прийоми – за допомогою рук (з переду, зі спини), за допомогою ніг; бойова гімнастика – сальто (вперед, назад); техніка стрибків: «розніжка», «щупак», розкрут, «лошак», «шуліка», «коза»; техніка й тактика ведення по колу та синусоїді;

2. Історія: виконання пісень «Гей, мороз, мороз», «Гей, не дивуйтесь», «Розпрягайте хлопці коней» (2 вар.); знання «Кременя» (7 вправ); уміння танцювати «Гопака».

3. Перемога у 7 поєдинках з «Молодиками» III ступеня або в 12 з «Молодиками» II ступеня; знати «П'ятерик».

«Не шукай бою, він сам тебе знайде!»

IV СТУПІНЬ

«Молодик» IV ступеня повинен досконало володіти I-III ступеннями, знати й вміти:

1. Техніка: поєднання техніки рук та ніг, 16 зв'язок по 3 удари; спеціальні удари – «ляпас», «човник» тощо;

удари руками та ногами, 21 зв'язка; удари тулубом, головою; вмiти застосовувати принцип «Гiло – це твоя зброя»; володiти засадами «Гойдки» в бою; методи захисту проти зброї (нiж, палиця, пiстолет, автомат, нагайка) – 5 прийомiв по 4 рази; кидки двома ногами – пережат, ножицi на 3 рiвнях, заплиг; технiка й тактика роботи «мазкiв»; принципи виконання кидкiв «Спасу»; вмiти танцювати «Повзунця»; вправи «Кремiнь», «Гойдка» (5 вправ); перебивання дощок, цеглини; кiнна пiдготовка.

2. Знання народних езотеричних питань, казок; досконале знання iсторiї України; виконання пiсень «Гей при лужку», «Їхав, їхав козак мiстом». Знайти свою пiсню.

«Доброго коня не пiдганяй, але й не зупиняй!»

V СТУПIНЬ

«Молодик» V ступеня повинен досконало володiти I-IV ступенями, знати й вмiти:

1. **Технiка:** технiка бою проти незброєної групи; «мазкова» технiка «Спасу» (показ у парi); контроль власної технiки; «Гойдка», «Вихиляс», «Метелиця»; технiка бою проти типових видiв зброї IV ступеня; технiка бою зi зброєю: – шарм на шаблях, бiй з колодачем, пiкою, палицею, булавою; вправи «Кремiнь», «Гойдка» (12 вправ); тести на перебивання;

2. Перемога у 7 поединках з «Молодиками» IV ступеня, або в 12 з «Молодиками» III ступеня.

3. Знати засади реанiмацiї, бiоенергетики, масаж, лiкарські трави.

4. Вмiти прожити одному три днi у природному середовищi з ножем та трьома сiрниками. Написати реферат з iсторiї України та звичаїв її народу. Знання «Дев'ятерика». Активна участь у дiяльностi школи.

«Спас – це припас нашого народу!»

VI СТУПIНЬ

«Молодик» VI ступеня повинен досконало володiти I-V ступенями, знати й вмiти:

1. **Технiка:** технiка бою проти незброєної групи; технiка бою проти озброєної групи (зброя будь-яка); удоско-

налення власної техніки; принципи бою з прикладними предметами; вправи «Гойдка», «Кремінь» (18 вправ); тест на перебивання.

2. Перемога у 7 поєдинках з «Молодиками» V ступеня, або в 12 з «Молодиками» IV ступеня.

3. Знання тактики дій групи «Спасу» у бою.

4. Тижневий перехід-марш на виживання.

5. Знання засад анатомії, топографії, психології бою, маскування. Написати реферат з історії та культури України. Активна участь у проведенні заходів школи. Знання «Чотирнадцятерика», побудова «Козацького Кола». Володіння яким-небудь ремеслом. Інструкторська діяльність.

«Герпи козак – отаманом будеш!»

VII СТУПІНЬ

«Молодик» VII ступеня повинен досконало володіти I-VI ступенями, знати й вміти:

1. Техніка: техніка бою проти неозброєної групи; техніка бою проти озброєної групи (зброя будь-яка); удосконалення власної техніки; досконале знання принципів бою з прикладними предметами; вправи «Гойдка», «Кремінь» (24 вправи); тести на перебивання.

2. Перемога у 7 поєдинках з «Молодиками» VI ступеня або в 12 поєдинках з «Молодиками» V ступеня.

3. Досконале знання засад спеціальної підготовки: виживання; загартування; народна медицина «Спасу»; психологія бійця «Спасу».

4. Досконале знання засад тактики дій групи «Спас» в екстремальних умовах («Володар ночі»). Написати реферат з історії українського рукопашу «Спас». Досконале знання якого-небудь ремесла. Інструкторська, методична діяльність. Захист теоретичних і практичних знань (дипломна робота).

**«Українець рожден для щастя
од спільної дії по виживанню
Родини та Краю»**

СПАС

Це було тоді, як над Україною, мов круки, кружляли татарські орди, турецькі когорти та всякі інші напасті і насильства.

І єдиними оборонцями рідної землі були козаки, святі лицарі волі.

Але як не намагалися, не завжди могли встояти від хижих нападників, і гинули старі і малі, а молоді бряжчали кайданами в неволі, чи ридали в гаремах над потоптаною згвалтованою цнотою і коханням.

Зібралися на раду: що діяти, як рятувати люд від напасті. І мовив слово старий козак Нелинь: «Я підготую триста молодих козаків, хай підуть в усі куточки від села до села, від міста до міста і навчать молодь нашого втаємниченого вміння – захищатися від напасників». Довго вирувало козацьке коло – адже вміння захищатися беззбройному проти озброєних – то козацька таємниця. І рішення було одностайне: гідним довірити цю таємницю, іншого порятунку не бачили. Після ретельного відбору та підготовки – провели юнаків-спасівців, як лагідно назвали їх козаки. Повів їх дід-Нелинь. На прощання Кошовий мовив: «Дивіться браття добре, думайте, виважуйте, аби не попала наша таємниця у недобрі чи ворожі руки. То може єдиний спас-порятунок України, і його треба берегти для майбутніх поколінь».

Але вороги не дрімали, бо давно полювали за козацькою таємницею. І чи то зрада сталася, чи злі чаклуни виворожили, але ще до того, як юнаки мали розсипатися в різні боки, як курчата від квочки, на них налетіло вороже військо. І було воно як хмара чорна: тьма-тьмуца диких воїнів. Із страшними вигуками кинулися вони на козаків, оточуючи щільним кільцем, не стріляючи. Майнуло у думці старого Нелиня: «Зрада! А якщо котрийсь не витримає, розкриє ...». Думати було ніколи: махнув характерник руками, як крилами, на молодих лицарів – і злетіли триста чорно-білих лелек. Тільки і встиг мовити: «Летіть до людських осель: як з'єднається ваша кров з людською, захищаючись від нападників – збудеться задумане...»

Ошелешені чужинці, якийсь час вклякли на місці, прово-джаючи поглядом птахів, що повільно кружляли над старим козаком. Опам'ятавшись, діставали луки, накладали стріли. Нелинь знов змахнув руками і лелеки стрімко злетіли вгору, все вище і вище. І ... розтали вдалині. З диким ревом кинулось вороже юрмисько на козака. Та ... тільки задзвеніли шаблі об могутнього дуба, що стався із старого. Ламалися шаблі, кришилася кора, відскакували стріли, шелестіло під вітром листя. Чим більше ран наносили шаблюки, тим більше зеленого листя скручувалось і руділо, як запечена кров. І тільки тоді, коли не лишилось жодного зеленого листочка, і зашурхотіло воно, ніби старечий сміх прокотився степом, обняв містичний жах нападників, кинулись вони безвісти з того місця.

Через якийсь час повернулися лелеки, довго кружляли над степом, а потім посідали на дуба. Розпачливо закидали на спини голови і клекотали: справляли тризну над батьком-Нелинем.

Та й полинули в Україну, оселяючись на хатах у людей.

Перекази оповідають, що траплялися випадки, коли в різних кінцях України лелеки кидалися на напасників, допомагаючи господарям. І відбувалося диво: господар несподівано, незбаг-ненно перемагав, метаючись вогненним вихором між ворогами. Якщо залишався живим, то з роду в рід передавав якусь таємницю старшому синові, а той – своєму.

Пішли у вічність легендарні захисники України – козаки. А таємниця лише нині почала потроху відкриватися Україні. Бо зна – може в тих таємничих стрімких рухах живе дух славетних предків і гідні воскресять його. Тоді оживе і Нелинь, бо за переказом дуб стоїть і понині: постріляний, порубаний і вже почав усихати. Чекає не дочекається своїх спасівців, які б рознесли в усі українські душі незламний козацький дух, їх незнищиму волю, їх непохитну силу.

© *Антоніна Гармаш (Литвин)*

НЕОБХІДНЕ СПОРЯДЖЕННЯ *

1. Для тренування:

- боксерські рукавички (8-12 OZ);
- боксерський шолом;
- капа;
- бандаж;
- захисний протектор на гомілки.

2. Для походів:

- намет;
- спальний мішок;
- килимок під спальний мішок;
- рюкзак;
- ліхтарик, дощовик,
- посуд, що не б'ється (миска, кружка, ложка), ніж.

* Перед придбанням – проконсультуйтеся зі своїм тренером

ФОРМА

1. Форма повсякденна (тренувальна):

- червоні шаровари;
- синій кушак;
- чорна футболка;
- самбетки.

2. Форма парадна (святкова):

- червоні шаровари;
- синій кушак;
- вишиванка;
- чобітки;
- козацька шапка.

3. Форма польова (похідна):

- камуфляжний костюм (штани та куртка або комбінезон);
- чорна або камуфляжна футболка;
- кепка;
- кеди (кросівки) або чоботи («берци»).

Споріднені по крові

Рід – сукупність осіб в різних історичних епохах, що походять від одного пращура за головною лінією.

Родинний клан – сукупність всіх родичів за жіночими і чоловічими лініями, кровних і посвоячених, що живуть в один історичний час.

[ред.] **Прямі кровні родичі: батьки, діти, діди, онуки**

Батьки – батько й мати щодо своїх дітей.

Батько, тато, татусь, неньо, Геґо, – чоловік щодо своїх дітей.

По-батькові – складова частина власного імені людини, що вказує на ім'я батька.

Мати, мама, неня, ненька, матінка, мамця, матуся, мамуся – жінка щодо дитини, яку народила.

Син, синок, синочок – особа чоловічої статі щодо своїх батьків.

Дочка, доня, доця, донечка – особа жіночої статі щодо своїх батьків.

Внук, онук (внучка, онука) – син (дочка) сина або дочки.

Баба, бабуся, бабця, бабуня – батькова або материна мати.

Дід, дідусь, дідуньо, дідо – батьків або материн батько.

Дідівщина, дідизна, діднина – спадщина від діда.

Прабаба – мати батькової або материної мами.

Прадід – батько діда (батькового або материного батька).

Прапрабаба – мати прабаби.

Прапрадід – батько прадіда (батькового або материного діда).

[ред.] **Непрямі кровні родичі: брати, сестри, дядьки, тітки**

Брат, братик, братусь, Братчик, братунь – кожен із синів відносно інших дітей тих же батьків.

Сестра, сестриця, сестричка, сеструня – кожна з дочок відносно інших дітей тих же батьків.

Дядько, дядя, дядьо – брат батька або матері.

Тітка, тьотя, тета – сестра батька або матері.

Стрий – дядько по батькові, брат батька.

Стрийна – дружина батькового брата (дружина стрія).

Вуйко, вуй – дядько по матері, брат матері, чоловік тети.

Вуйна – тітка, дружина батькового чи материного брата (дружина вуйка).

Племінник, небіж, небож – син брата або сестри.

Племінниця, небога – дочка брата або сестри.

Братанець, братич – племінник по братові, небіж.

Братаниця – племінниця по братові, небога.

Сестринець, сестрин – племінник, син сестри.

Сестриця, сестриниця, сестринка – племінниця, дочка сестри.

[ред.] **Двоюрідні кровні родичі: двоюрідні брати і сестри**

Двоюрідні, перевершині – родинний зв'язок по дідови або бабі з дітьми їхніх синів і дочок.

Двоюрідний брат (сестра), брат (сестра) у перших – син (дочка) дядька або тітки.

Двоюрідний прадід – брат прадіда.

Вуйчаник – син дядька по матері, двоюрідний брат.

Троюрідні – родинний зв'язок по прадідови або прабабі з онуками їхніх синів і дочок.

Брат (сестра) троюрідний, брат (сестра) у других – син (дочка) двоюрідного дядька або тітки.

Внучатий племінник (племінниця) – син (дочка) племінника або племінниці відносно дядька або тітки; онук брата, сестри.

[ред.] **Неповнорідні кровні родичі: брати, сестри, батьки**

Повнорідні сини (дочки), брати (сестри) – мають одних батьків.

Неповнорідні сини (дочки), брати (сестри) – мають одну матір або батька.

Однокровні, єдинокровні сини (дочки), брати (сестри) – мають спільного батька, але різних матерів.

Одноутробні сини (дочки), брати (сестри) – мають спільну матір, але різних батьків.

Батьки (діти) нерідні – ті, що не перебувають у кровних родинних зв'язках із дітьми (з кимось із батьків).

[ред.] **Посвоячення: чоловік, дружина, свати**

Наречені – майбутні чоловік і дружина.

Дружина – заміжня жінка відносно свого чоловіка.

Чоловік – одружений чоловік відносно своєї дружини.
Удова, вдова – жінка, що не вийшла заміж вдруге по смерті чоловіка.

Удівець, вдівець – чоловік, що е одружився по смерті дружини.

Батьки (діти) нерідні – ті, що не перебувають у кровних родинних зв'язках із дітьми (з кимось із батьків).

Вітчим – інший чоловік матері, не батько; нерідний батько.

Мачуха – інша дружина батька, не мати; нерідна мати.

Пасинок, пасерб – нерідний син одного з батьків, рідний іншому.

Пасербиця – нерідна дочка одного з батьків, рідна іншому.

Зведенята, зведеники – брати і сестри, що мають різних батьків.

Зведений брат (сестра) – син (дочка) мачухи або вітчима.

Свати – батьки молодят та їх родичі відносно одне одного.

Свекор – батько чоловіка.

Свекруха – мати чоловіка.

Тесть – батько дружини.

Теця – мати дружини.

Зять – чоловік дочки, сестри, зовиці.

Невістка – дружина сина.

Дівер – брат чоловіка.

Шурин – брат дружини.

Своячка – сестра дружини.

Золовка, зовиця – сестра чоловіка, інколи дружина брата.

Братова – дружина брата.

Дядина – дружина дядька.

Свояки (двоюрідні свояки) – чоловіки, одружені на двох (двоюрідних) сестрах; свояк – чоловік сестри дружини.

[ред.] **Духовна спорідненість: куми, хрещеники**

Хресний батько (мати) – людина, що приймає на себе відповідальність перед Господом за дитину під час її хрещення.

Нанашко (нанашка) – Хресний батько (мати)

Хрещеник (хрещениця, похресник), хресник (хресниця, похресниця) – дитина відносно своїх хресних батьків.

Куми (кум, кума) – хресні батько й мати між собою.

Хресний брат (сестра) – син (дочка) хресного батька.

Дід хресний – батько хресного батька.

Названий брат (сестра), брат (сестра) по хресту – люди, що обмінялися натільними хрестиками.

Названа дочка, син (всиновлена дитина) – нерідна дитина, яку вдовочерили (всиновили).

Названі батьки (мати, батько) – люди, що всиновили (вдовочерили) дитину.

Молочна мати – кормилиця, та, що годувала немовля молоком.

Посажені, ряжені батьки (мати, батько) – люди, що виступають замість рідних батьків на весіллі.

ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ РОЗУМІННЯ ЗВИЧАЮ СПАС

1. Косуха О. Вільний спосіб життя. - Ескада-Київ: На правах рукопису, 2005. - 192 с.

2. Каляндрук Т.Б. Таємниці бойових мистецтв України : монографія / Тарас Каляндрук. – Видання шосте, доповнене. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 304 с.

3. Каляндрук Т.Б. Загадки козацьких характерників. – Львів : ЛА «Піраміда», 2006. – 272 с.

4. Шилов Ю.А. «Ноосфера и Спас», - К.: Аратта, 2013. – 46 с.

5. Приступа Є.Н., Пилат В.С. «Традиції української національної фізичної культури», частина I, Львів: Троян, 1991. – 104 с.

6. Припула О. Л. Світогляд в українському рукопаші «Спас» / О. Л. Припула, Ю. О. Шилов. – Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. – 124 с.

7. Середюк О. Лицарі сонця : історичний нарис / О. Середюк. – Луцьк : Ініціал, 2006. – 432 с.

8. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Т.1-3.

9. Новицький Я. Народна пам'ять пр запорожців.

10. Супруненко В. Запорозька вольниця. - , Запоріжжя, Дике поле, 2011.
11. Кушпет В. Старцівство.-Київ, Темпора, 2007.

Художня

1. Гоголь М.В. «Тарас Бульба».
2. Гоголь М.В. «Страшна помста».
3. Леся Українка «Лісова пісня».
4. Серафимович О.С. «Залізний потік».
5. Котляревський І. «Енеїда».
6. Українські народні казки (Котигорошко, Коза-дерева, Яйце-райце тощо).
7. П. Куліш. «Чорна рада».
8. Шкляр В. Залишенець. Чорній ворон.
9. Коваль Р. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР.

ЗМІСТ

СПАС – ЗВИЧАЙ КОЗАЦЬКИХ РОДІВ.....	5
ДУХОВНІ ОСНОВИ.....	8
ІСТОРІЯ СУЧАСНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОГО БОЙОВОГО МИСТЕЦТВА «СПАС».....	15
ІСТОРІЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ШКОЛИ «СПАС».....	30
ПРАВИЛА ШКОЛИ «СПАС».....	32
ЗАПОРОЗЬКЕ КОЗАЦТВО.....	44
ПАМ'ЯТКА ДЛЯ БАТЬКІВ.....	69
ДОДАТКИ.....	71
ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ РОЗУМІННЯ ЗВИЧАЮ СПАС.....	83

Для записів

Для записів

Навчальний посібник

Конах А.П., Притула О.Л., Рижов К.А.

Український рукопаш «Спас»

ПРАВИЛЬНИК КОЗАКА

Всеукраїнська федерація «Спас»
www.spas.zp.ua

Комп'ютерна верстка та макет – Павло Демченко
Дизайн обкладинки та художнє оформлення –
Татевік Геворкян-Тарасова

Підписано до друку 26.01.2016
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Book Antiqua. Друк Riso.
Ум.-друк.арк. 5,1. Обл. вид. Арк. 4,3.
Наклад 1000 прим. № зам. 54

Видавництво комунального вищого навчального закладу
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
69017, м. Запоріжжя, о. Хортиця, вул. Наукове містечко, 59.
Свідоцтво: ДК №5058 від 10.03.2016 р.
тел./факс: (061)286-53-04, (061)286-54-81.
E-mail: polyg10@yandex.ua
E-mail: khnnra@mail.ua
www.khnnra.zp.ua